

DEEL V

EEN GEVEL IN DE SCHADUW

Wat zeg je: is de wereld wazig? Maar de wioldop zie je haarscherp? En het geluid hoor je perfect? Hypnotiserend? Rollend over de straatstenen? Rab, rah, rah, rah, rah? Met die kleine oneffenheid? Omdat hij niet perfect rond is? Een beetje waggelt? Maar de rest is onscherp? De bomen op het plein, de mensen, de auto's, alles? Staat alles stil? Bevroren? Is het leven bevroren? Lijkt het wel dood?

“Wilt u wat drinken?” Hij schrok van het onverhoedse aanbod. Een slanke Hindoestaanse jongen in een wit overhemd was op hem toegelopen en had zijn grote, smekende ogen op hem gericht. “Thee?” Zijn rechterhand tilde een grote metalen kan naast zijn hoofd, zijn linkerhand omvatte drie in elkaar geschoven witte plastic bekers.

De nieuwsgierigheid was blijven zeuren. ‘Open dag’ had de met jeugdig enthousiasme aangebrachte poster op het prikbord van zijn supermarkt hem uitgenodigd en hij had besloten zijn vroegere Jezuïetenschool te bezoeken. Waar hij ooit trillend van de zenuwen het complex had betreden, werd hij nu vriendelijk verwelkomd door een bedeesd lachend meisje, dat hem met een kleine buiging een gratis vlugschrift aanbood. De cour, in zijn herinnering een binnenplaats van indrukwekkende afmetingen, bleek in vier decennia flink gekrompen. De hoogte van de gebouwen viel ook mee, stelde hij verbaasd vast. Met schroom opende hij de deur van de zij-ingang, waar ooit de paters controleerden of hun leerlingen de verplichte ochtendmis in de kapel hadden bijgewoond. Nu had hij vrije toegang. Niet verdwenen was de weë, maagontregelende stank van kokende thee. De banken en de lange houten tafels van de kantine stonden er ook nog. Ze waren alleen kleiner dan hij zich herinnerde.

“Ja, lekker”, voelde Maas zich verplicht te antwoorden. Hij hield niet van thee, zeker niet van thee uit een kan die lang op het vuur had gestaan, maar hij durfde niet te weigeren.

“Dat is dan vijftig cent”, stelde de jongen zakelijk vast en met trillende arm schonk hij de plastic beker vol zwarte thee. “Voor ons project.”

“Project?” informeerde Maas, uit beleefdheid.

“Honduras”, antwoordde de jongen kordaat, alsof het een vanzelfsprekendheid betrof.

“Nog steeds?” dacht Maas, maar hij realiseerde zich dat de jongen die vraag niet zou begrijpen. Het zou veel uitleg vergen en ze zouden er allebei niet wijzer van worden. Hij slikte zijn vraag in en keek de jongen nog eens aan. Hij herinnerde hem aan een vroegere klasgenoot, de enige gekleurde leerling uit zijn jaren op de Jezuïetenschool. Hij bladerde door zijn geheugen en stuitte op de naam. Donald van Bueren was een onberispelijk geklede modelstudent, wiens vader op de ambassade van Peru werkte in een poging de betrekkingen tussen beide landen te ontdoen van mogelijke hindernissen in het handelsverkeer. Er was bedenkelijk weinig op hem aan te merken. Hij had minimaal een acht voor alle vakken, zelfs voor lichamelijke oefening. En iedereen benijdde hem. Maas had hem later een keer op de televisie gezien, in het gevolg van een minister op handelsreis naar Zuid-Amerika. Hij zag er nog altijd onberispelijk uit en was in de voetsporen van zijn vader getreden, fantaseerde Maas. Dertig jaar later zat de kantine vol met gekleurde jongens en meisjes, viel hem op. De leraren liepen in vrijetijdskleding en waren in Maas’ ogen nauwelijks ouder dan de kinderen aan wie ze les gaven. Paters waren er niet meer. De onaantastbare status van de school, die Maas zoveel schrik had aangejaagd, was verdwenen.

“Mag ik u iets vragen?” stapte hij op een docent af. “Pater Ehrenfried. Zegt die naam u iets?”

De aangesprokene verstarde. Zijn vriendelijk-hulpvaardige houding maakte plaats voor een argwanend-afhoudende. “Waarom wilt u dat weten?” kaatste hij, op zijn hoede.

“Zomaar. Ik heb ooit les van hem gehad, zo’n dertig jaar geleden”, lichtte Maas toe.

De docent roerde zwijgend in zijn beker thee en boog zich licht naar voren. Zijn ogen speurden links en rechts van Maas' hoofd naar mogelijk gevaar. "Pater Ehrenfried werkt hier niet meer. Al een hele poos niet meer."

"Maakt niet uit", zei Maas luchtig, "het is ook niet omdat ik goeie herinneringen aan hem heb. Ik was gewoon benieuwd."

"Geen goeie herinneringen?" De snelheid waarmee de docent cirkels trok in zijn dampende beker thee, nam af, zoals straalmotoren van een vliegtuig langzaam minder omwentelingen maken als ze worden uitgeschakeld.

"Ik vond het een lammeling", begreep Maas de uitnodiging. "Ik zeg het maar zoals ik het voel", excuseerde hij zich voor zijn woordkeuze. "Hij was de enige die me liet nablijven. En hij heeft me een keer vreselijk voor schut gezet in de klas. Dat is me altijd bijgebleven."

"Maar verder geen vervelende dingen?" polste de leraar.

"Ik vond dat incident vervelend genoeg", reageerde Maas.

Hij zag de man aarzelen. Na een ogenblik stilte en een ongemakkelijke kuch, hernam hij schoorvoetend het woord.

"De pater is overgeplaatst naar een klooster in de Ardennen." Hij sprak de zin bijna fluisterend uit. "Voor zijn rust. Hij is al op leeftijd."

"En Van Drimmelen?" informeerde Maas, zonder door te vragen naar de reden van de overplaatsing van de pater.

"Dat is een triest verhaal. Laten we het erop houden dat hij erg in de war is geraakt. Hij kon het leven niet goed meer aan. Welk vak doceerde hij ook alweer?"

"Nederlands", antwoordde Maas. "Hij heeft me een keer op mijn ziel getrapt door te zeggen dat ik mijn opstel had overgeschreven van een bekend schrijver. Dat het plagiaat was."

"En dat was niet het geval, zie ik. U bent nog steeds verontwaardigd."

"Dat kunt u wel zeggen", beaamde Maas gretig. "Ik had er verschrikkelijk mijn best op gedaan. Het was het beste opstel dat ik ooit heb geschreven."

"U hebt dus vooral nare herinneringen aan onze school", con-

cludeerde de docent invoelend. Hij nam een slok van zijn thee en trok zijn mond zuinig samen. “En u bent niet de enige. De paters en leraren uit die tijd waren er goed in om uitblinkende leerlingen tot grote hoogte te brengen, maar voor de afvallers waren ze ongenadig. Onmenselijk haast. Hebt u de school afgemaakt? Ogenblikje, ik pak even wat suiker.”

“Deze school niet”, antwoordde Maas tegen de rug van zijn weglopende gesprekspartner. Hij voelde weer de schaamte en de vernedering en wilde afscheid nemen. Het bezoek aan zijn oude school bracht meer nare gevoelens bij hem boven dan hij had verwacht. “Dat heeft me mijn hele leven pijn gedaan. Ik heb steeds de overtuiging gehad dat ik met wat hulp en begrip het eindexamen had kunnen halen. Maar ik heb me drie jaar lang een melaatse gevoeld, die ze liever kwijt dan rijk waren.”

“Jammer.” Drie suikerklonten veroorzaakten een miniatureruptie van dampende thee en de leerkracht draaide zich terug naar Maas. Hij leek het oprecht te menen. Roerend in zijn beker keek hij de weglopende Maas met mededogen na. “Maar zulke gevoelens zijn niet altijd terecht”, sprak hij in zichzelf. “Sommi-ge mensen voelen zich altijd en overal ongewenst.” Hij nam een grote slok en schrok van de brand in zijn keel. Maas hoorde hem heftig blazen. Opgelucht stapte hij het terrein af. Het bezoek aan zijn oude school was een beklemmende ervaring geweest. Hij had opnieuw de dreiging van weleer gevoeld. Een laatste keer keek hij om, naar de donkere voorzijde van het gebouw, naar de gevel die altijd in de schaduw lag. De ochtendzou zou de donkerbruine bakstenen moeten beschijnen, maar de omliggende daken en bladerdaken van de bomen verhinderden dat. Al snel na de bouw had het snelgroeiend groen de gevel in zijn verstikkende omklemming genomen en hem niet meer prijsgegeven. Nooit kon hij zich koesteren in het licht en de warmte, waardoor hij dag en nacht, zomer en winter, koud en vochtig aanvoelde, ook op warme, zonnige dagen. Er groeit niets tegen zo’n gevel, behalve schimmel en mos. Hij wist niet waarom, maar zijn oog werd getrokken door een raam op de derde verdieping. In niets week het af van de andere ramen in de gevel, maar het toonde onheilspellend, vond hij.

Er liep een koude rilling over zijn rug. Misschien was het toch fris voor de tijd van het jaar en was hij te luchtig gekleed.

Emile was naast hem komen lopen. “Daar is iets gebeurd hè”, prikte hij Maas in zijn zij.

“Ik zou niet weten wát”, hield Maas hem nurks af, “hou daar eens mee op.”

“Nee Maas, niet meer. Niet meer wegstoppen”, hield Emile aan. “Was het maar waar dat dingen niet gebeurd zijn als je ze niet meer kunt herinneren.”

“Ik weet niet waar je het over hebt”, beende Maas weg. “Er is niets gebeurd. Laat me met rust.”

Hij deed dat te weinig, realiseerde hij zich schuldbewust, maar de bezoeken verliepen altijd stroef. Commerina's geest zakte langzaam weg in het drijfzand tussen leven en dood. Daarom was hij weer eens op bezoek gegaan. Haar vijandigheid was afgenomen, maar ze klaagde veel. Vooral over hem. Over zijn haar. Over zijn breuk met de kerk. Over zijn echtscheiding. Over zijn gebrek aan aandacht voor haar.

“Dag ma.”

“Zo, kom je je oude moeder nog eens opzoeken? Het zal tijd worden.”

“Ja ma, dat weet ik nu wel.”

“Je zal het wel druk hebben.”

“Sinds ik gescheiden ben, moet ik alles zelf doen, ma.”

“Was dan ook bij haar gebleven. Al was ze gereformeerd. Ze kookte tenminste voor je.”

“Koken kan ik zelf, ma.”

“Dat zal wel. Je ziet er slecht uit. Hoe laat is het?”

“Kwart voor negen.”

“Dan moet ik naar huis.”

“Je bent thuis, ma. Kijk maar om je heen.”

“Dat weet ik heus wel, ik ben niet gek! Maar ik moet om negen uur thuis zijn.”

“Welk huis dan?”

“Met die voorkamer.”

“En die groene gordijnen.”

“Zit je me te belazeren?”

“U wilde naar huis.”

“Ik ben toch thuis! Wat klets je nou?”

“U zei net dat u naar huis wilde.”

“Is dat zo? Ik heb dat wel vaker. Ik hoop niet dat ik zo gek word als Stijntje. Die liep zingend door het huis nadat ze Godfried dood op de wc had aangetroffen.”

“Krankzinnig verhaal.”

Commerina boog zich naar hem toe, alsof ze hem betrekken wilde in een duister complot. “Weet je dat ik me afvraag of ze op dat moment wel dement was?” Ze lachte er vals bij en dronk gulzig het glas bier van Maas leeg.

“Dat was mijn glas.”

“Wat maakt het uit? Gezellig dat je meedrinkt. Pak maar een nieuw flesje. Ze staan in de kast.”

“Daar gaat het me niet om. Het verbaast me dat je bier drinkt.”

Ongemerkt wisselde Maas van aanspreekvorm. Het ene moment zag hij Commerina als zijn moeder, het andere als een dementerende patiënt voor wie hij geen respect of liefde hoefde te veinzen.

“Wat doet die kat daar? Jaag hem eens weg.”

“Ik denk dat het de schaduw is. Ik zie geen kat.”

“Ik ben niet gek!”

“Hij loopt al weg.”

“Niet. Hij zit er nog. Benny!”

“Benny?”

“Zo heet hij.”

“Was ik gewent?” Hij wist niet waarom hij het vroeg. Waarom hij het nú vroeg. Was het omdat hij intuïtief aanvoelde dat het de laatste kans was om een eerlijk antwoord te krijgen? Wilde hij geen tijd verliezen? Commerina wist ogenblikkelijk wat hij bedoelde.

“Je vader heeft me verkracht. Maar daar kan jij niks aan doen. Je vader haatte je.”

“U niet?”

“Jij kon er toch niets aan doen?”

“Maar was ik gewent?”

Ze keek dromerig in het niets. Maas dacht dat ze in slaap zou vallen, maar na een ogenblik keek ze hem droevig aan.

“In elk geval onbedoeld. Door jou kon ik niet in het klooster.”

“Had je in het klooster gewild?”

“Kijk, nou is die kat weg. Abe zet altijd een schoteltje melk voor hem neer. Daarom komt hij binnen. Abe!”

“Er is geen kat. Als ik onbedoeld was, hield je dan wel van me?” probeerde Maas krampachtig te voorkomen dat haar geest zou wegdrijven in de nevelen van de tijd.

“Ik moet zo echt naar huis, anders kom ik er niet meer in. Als de moffen me na negen uur op straat zien lopen, zwaait er wat. Dan ben ik dat konijn toch nog kwijt. Abe! Zit hij op de wc?”

Moedeloos keek hij op zijn moeder neer. Ze zat onderuitgezakt in de Libertystoel en dronk gulzig van haar wijn. Goedkope slobber, zag Maas, ingekocht door Abe, die het zonde vond haar dure wijn te schenken. “Ze proeft toch geen verschil”, had hij zijn keuze verdedigd. Haar ogen vielen dicht, haar kin zakte op haar borst en het lege glas viel op de vloer.

“Zal ik maar gaan?” stelde Maas voor. “Dan kun je slapen.”

Hij kreeg geen antwoord meer.

“Welkom bij de club, baroe!” Algemeen directeur IJspeert begroette hem onstuimig op zijn eerste maandagochtend bij het syndicaat. “Zo! Fris op de meid er tegenaan!”

Maas lachte beduusd en stapte achter IJspeert de directiekamer binnen.

“Even voorstellen. Compagnie, dit is Maas. Maas, dit is Saskia Taschenmacher, de opper, Jaap Kortekaas, ons muntje en met Joris heb je al kennismemaakt, is het niet?”

“Wij hebben elkaar ontmoet”, merkte Maas zuinig op.

“Mooi, dan ga ik weer aan het werk”, verliet Streefkerk parmantig de kamer, zonder aandacht aan Maas te besteden.

“Heel veel succes”, sliste Taschenmacher en ze stak hem een

klamme hand toe. Haar andere hand woelde onrustig door haar zwartgeverfde haar. “Laat het me weten als er iets is. Ik doe personeelszaken.”

“Saskia regelt hier zo’n beetje alles”, expliceerde IJspeert. “Ze is bij de vellen gemanierd. Nietwaar meid?”

Saskia lachte de lach van de onnozele, die meent dat dat de veiligste optie is. “Ik heb Oost-Peruaanse dichtkunst gestudeerd”, vertrouwde ze Maas ongevraagd toe, “maar daarin is niet zo veel werk te vinden.”

Ze keek er sip bij, maar leefde op toen ze vervolgde: “Daarom werk ik hier op managementniveau. Ik ben chef de bureau en ik doe personeelszaken.”

“Op managementniveau! Veelzeggend dat ze het belangrijk vindt om dat te melden”, fluisterde Emile. “Maar ze heeft een prachtige naam voor een slisser. Je moet haar maar vaak vragen zich voor te stellen.” Maas had moeite zijn gezicht in de plooi te houden, maar de kennismaking met de boekhouder eiste zijn aandacht op.

“Dag Maas, ik ben Jaap. Welkom hier. Ik doe de financiën. Mijn kamer is naast die van Jan Diederick. Loop bij me binnen als er iets met geld is.”

Jaap leek hem een nuchtere boekhouder, een man zonder frasen die rustig sliep zolang debet en credit in balans waren. “Maar wees niet verbaasd als Jaap al een paar jaar op slinkse wijze bedragen achterover drukt en ze bijschrijft op zijn privérekening. Op een dag neemt hij het vliegtuig naar LA om nooit meer terug te keren”, provoceerde Emile in zijn oor. Maas zag de kale boekhouder in bloemetjeshemd, trendy zonnebril en Bermudashorts langs het hippe strand van Venice Beach rolschaatsen met een glas pina colada in de ene en een bruinverbrande schone in de andere hand. “Ouwe snoeperd”, knipoogde hij de nietsvermoedende kasbewaker bemoedigend toe. Vervolgens richtte hij zijn blik vragend op IJspeert. “De zandhappers zie je vanmiddag. Dan hebben we een meeting met beleid. Sas, laat jij hem zijn hut zien? Dan kan Maas rustig de pipleiding opzoeken.”

Met een hoofd vol vragen stapte hij naar zijn nieuwe werkplek. Er werd hem een versleten stoel achter een saai, leeg bureau

gewezen. De rommelige werkplek ertegenover behoorde Brenda toe. Brenda Graetheide-Groen was met zwangerschapsverlof. Ze was afgestudeerd aan de Wageningse Landbouwhogeschool op het onderwerp 'inheemse schimmels' en daardoor zeer op haar plaats als communicatie-adviseur van het syndicaat.

"Het is geen vak, voor dit werk hoef je niets te leren", brabbelde ze vaak blijmoedig, zou Maas ervaren. "Iedereen met een gezonde kop op zijn lijf kan communicatie doen." Hij nam het voor kennisgeving aan. Als Brenda niet zwanger was of haar zieke moeder in Limburg verzorgde, werkte ze drie dagen in de week, waarvan ze er één besteedde aan klagen over haar drukke bestaan.

Achter zijn rug verzamelde zich het Haagse autoverkeer voor de stoplichten van het chaotische kruispunt van het Spui. Maar Maas was aangenomen om een tijdschrift op te zetten en hij had het er na zijn inwerkperiode behoorlijk druk mee. Hij had contacten met drukkers, uitgevers, schrijvers, fotografen, advertentieverkopers en hij zocht...

Telefoon. "Met mij. Niet schrikken, ma is dood." De onheilstijding kwam ongelegen. Maas stond op het punt af te reizen naar een nieuwe vergadering met de uitgever en de advertentiewerf.

"Plotseling?" was zijn onlogische en niet ter zake doende vraag.

"Ik vond haar vanmorgen. Ze heeft nog geprobeerd op te staan, maar dat ging niet meer."

"Ze heeft een mooie leeftijd bereikt, Abe. En als ik eerlijk ben, moet ik zeggen dat ik geen warme herinneringen aan haar heb."

"Het is wel je moeder hè!"

"Ik was wel haar zoon."

"Kun je vrij nemen? Er is een heleboel te doen."

"Ik werk hier net een maand. Dat zullen ze niet leuk vinden. Kunnen Dijk en Griet niet?"

"Dijk woont te ver weg en heeft haar eigen problemen. Dat huwelijk gaat ook niet geweldig. Aan Griet heb ik niks, die wordt hysterisch."

"Ik kom er wel aan."

Commerina lag er toonbaar bij. Haar mond was bevroren in een devote glimlach en haar ogen leken vriendelijker dan toen ze leefde. Ze had het volbracht. Abe's blik bleef dociel gericht op haar onbeweeglijke lichaam terwijl hij Maas toevoegde. "Ze is bij God. Daar heeft ze altijd willen zijn."

"Ze is dood", mompelde Maas. "Moeten we haar ogen niet sluiten?"

"Ik wacht even op de dokter. Die komt straks voor de overlijdensverklaring."

"Is dat nog niet gebeurd dan?" reageerde Maas kribbig. "Je hebt haar vanmorgen gevonden, zei je."

"Ik vond dat ze er mooi bij lag. Daar wilde ik even van genieten."

"Laat haar opzetten", bromde Maas toen Abe de kamer had verlaten. "Is de doodgraver ook nog niet gewaarschuwd?" riep hij naar de keuken.

"Rustig toch, joh", voelde Abe zich in het nauw gedreven. "Ik sta overal alleen voor! Sinds pa dood is, heb ik haar verzorgd. Niemand heeft een poot uitgestoken."

"Daar stond wel wat tegenover", reageerde Emile getergd. "Hij had gratis kost en inwoning."

"Je had haar ogen moeten sluiten en de begrafenisondernemer moeten bellen. Dat is normaal. Het is geen pop waarvan je nog even kan genieten. Ze is dood. Dat verander je niet door haar ogen open te houden."

Maas verbaasde zich over zijn gemoedsrust bij het aanschouwen van zijn dode moeder. Hij voelde geen verdriet. Goedbeschouwd voelde hij geen enkele emotie. Het stoorde hem dat hij was weggerukt uit zijn drukke werkzaamheden. Ze lag op haar bed en hij keek ernaar. De gevoelens van spijt, verdriet en mededogen, die hem hadden overvallen bij het aanschouwen van zijn stervende vader, voelde hij deze keer niet. Hij voelde niets. Maar eigenlijk was zijn gevoel al afgestompt sinds zijn scheiding van Bertha. Het idee dat zijn leven was mislukt en dat niets er wezenlijk meer toe deed, had zich diep in zijn geest genesteld. Hij leefde. Beter gezegd: hij ademde en hij at. Hij bleef overeind, maar meer

ook niet. Zijn leven was nooit een feest geweest, maar nu was het teruggebracht tot overleven. En soms vroeg hij zich af waarom hij daaraan nog hechtte. Voor de kinderen misschien. Of uit lafheid, angst voor het onbekende.

Abe woonde weer in het ouderlijk huis. De dood van Rinus had hij een bruikbaar excuus gevonden om bij zijn moeder te blijven. “Ik kan haar nu niet in de steek laten”, antwoordde hij geagiteerd als Maas of een van de zussen vroeg waarom hij geen eigen woonruimte zocht. “Mijn aanwezigheid houdt haar bij de les.” Maar als ze Commerina vroegen of ze het prettig vond dat Abe nog bij haar woonde, antwoordde ze ontkennend. “Ik zou willen dat die knul erop uittrok”, zei ze dan. “Het is toch niet normaal dat hij nog altijd bij zijn oude moeder woont?” En zo hielden ze elkaar in een baatzuchtige gijzeling, zonder kans op ontsnapping. Abe vond dat prettig. Hij hield niet van verandering. De paar jaar die hij op eigen benen had doorgebracht, waren de moeilijkste uit zijn leven. In het ouderlijk huis veranderde niets, bleef alles zoals het was in de jaren vijftig en zestig, de tijd waarin hij had geleefd. Toen Maas vertrokken was, had hij de greep op zijn bestaan verloren.

“Het doet je niet veel hè?” vroeg hij Maas, nadat de dokter en de doodgraver waren opgestapt.

“Ze heeft een mooie leeftijd bereikt.”

“Het blijft toch je moeder.”

“Ja, dat weet ik nou wel. En ik blijf toch haar zoon. Maar daar heeft ze niet zo vaak bij stilgestaan.”

“Beetje respect voor je gestorven moeder is wel op zijn plaats.”

“Beetje liefde voor haar zoon was, toen ze nog leefde, ook op zijn plaats geweest.”

“Ze hield veel van je.”

“Ha!” schamperde Maas. “Ze hield van me. Wilde ze dat verborgen houden of zo? Ik heb er in elk geval weinig van gemerkt.”

“Zij heeft ook niet veel plezier aan jou beleefd.”

“Hoe zou dat nou komen?”

“Jij bent geen liefdevolle zoon geweest. Je bent kil en in jezelf gekeerd. Alsof je voortdurend met jezelf in gesprek bent en niet met je omgeving.”

“Hoe bedoel je? wilde Emile reageren, maar Maas was hem voor.

“Dat komt ergens door, Abe. Zo worden mensen niet geboren. Zo worden ze gemaakt.”

“Ja hoor. Zoek de schuld maar buiten jezelf. De hele wereld is een complot tegen jou. Zelfonderzoek is nooit je sterkste eigenschap geweest. Een wijs man zoekt de schuld bij zichzelf, een dwaas zoekt het bij een ander.”

“Mooie spreuk.” De conversatie werd grimmig. “Bond zonder naam? April 1965? Wanneer een kind van amper vijf jaar denkt dat zijn moeder hem wil vermoorden, Abe, dan zit er iets verkeerd. Dat mag je zo’n peuter niet verwijten.”

“Jou vermoorden? Jongen, wat een waanbeelden heb jij toch. Je hebt dat hele verhaal verzonnen. Het heeft zich in je hoofd afgespeeld. Als kind had je al een zieke fantasie. Je hebt geen idee hoeveel pijn je haar hebt gedaan met dat verwijt.”

“Verwijt? Pijn gedaan? Een kind van vijf jaar? Ik wil best aan zelfonderzoek doen, Abe. Maar als een kind van vijf jaar bang is voor zijn moeder, zelfs denkt dat ze hem wil vermoorden, dan kun je dat het kind niet verwijten. Dan is dat kind beschadigd in zijn eerste levensjaren en dat mag je de ouders kwalijk nemen.”

“Je hebt het verzonnen. Niemand heeft jou willen vermoorden.”

“Dan nóg, Abe, dan nóg! Als een kind van vijf zoiets verzint, dan is dat niet voor niks. Dan zit er een angst in, die er niet hoort te zitten. Dan voelt dat kind zich niet veilig bij zijn eigen moeder. Dat is schandalig!”

“Het is een halve eeuw geleden. Daarna heeft ze je te eten gegeven, naar school gebracht, je kleren gewassen, je speelgoed gegeven en noem maar op. Je bent erg ondankbaar Maas, erg ondankbaar. Heb je er óóit aan gedacht dat zij als puber haar vader verloor door een stom ongeluk? Dat ze daarover haar hele leven boos is geweest? En verdrietig? Heb je daar ooit aan gedacht?”

“Hij heeft mooi praten.” Emile kon zich niet meer inhouden.

“Abe was het lievelingskind van Commerina”, sprak hij opruiend. “Ze praatte alles goed wat hij deed. Jij kon geen goed doen. Als je op bezoek kwam, klaagde ze dat je te lang niet was geweest,

maar ze heeft je haar hele leven gehaat omdat je het resultaat was van een verkrachting. Je had er in haar ogen niet mogen zijn. Ze verafschuwde je. Elke keer als ze jou zag, werd ze geconfronteerd met haar verkrachting. Een verkrachting waartegen ze niets kon ondernemen. De politie zou haar hebben weggehoond als ze zou vertellen dat haar man haar had verkracht. En de kerk zou zeggen dat het haar rol als vrouw was om haar man ter wille te zijn.”

“Het is voor het eerst dat ik hoor dat ze haar vader jong heeft verloren”, bracht Maas timide uit. “Niemand heeft mij dat ooit verteld.”

Abe keek hem meewarig aan. “God, jongen, wat ben jij toch altijd alleen maar met jezelf bezig. En wat ben je zielig. Wat heb je medelijden met jezelf en wat verdiep je je weinig in de ellende van anderen. Geen wonder dat je zo’n verwrongen beeld hebt van de werkelijkheid.”

De parochiekerk had te kampen met leegloop. Er was geen priester beschikbaar voor de uitvaartmis van Commerina. Abe hield een melodramatische grafrede waarin hij het godvruchtig leven van zijn moeder in herinnering bracht. Maas probeerde te huilen, maar het lukte hem niet.

Het kerkhof was kil als tijdens de begrafenis van Rinus. Weer klonken zware slagen van metaal op metaal en waaiden flarden muziek langs de rouwenden.

Een vrouw die Maas niet kende stond naast het graf van zijn moeder en las een psalm.

*“Gelijk het gras is ons kortstondig leven,
gelijk een bloem die op het veld verheven
wel sierlijk pronkt maar krachteloos is en teer,
wanneer de wind zich over het veld laat horen
dan knakt haar steel, haar schoonheid gaat verloren:
men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer.”*

“Alsof ik Bertha hoor rijmelen”, dacht hij grimmig. “Gelijk het gras is ons kortstondig leven. Als de maaimachine nadert staat

heel de wei te beven. Dus zo word je begraven. Je leeft negentig godvruchtige jaren en aan het eind is er niet eens een priester om je naar je laatste rustplaats te brengen.”

“Zo. Nu is onze generatie aan de beurt.”

“Dag Theo”, reageerde hij mat op de uitgestoken hand van zijn neef.

“Dit zijn blijkbaar de gebeurtenissen waar we elkaar nog eens zien.”

“Inderdaad”, beaamde Maas zonder enthousiasme. “Kennelijk hebben we elkaar buiten de hekken van een begraafplaats niet veel te vertellen.”

“Wat ben jij een aardige vent zeg.” Neef Theo week terug, keek hem verbouwereerd aan en stapte naar Abe. “Gezellige broer heb jij.”

“Maas? De cynicus van het gezin. Ik heb ook grote moeite met hem. Een azijnpisser is het. Het glas is altijd half leeg.”

“Gecondoleerd met het verlies van je moeder.”

“Ik heb je niet gezien op de crematie van Wouter.”

“Dat kan kloppen. Ik ben een poos ziek geweest.”

“Ging wel heel plotseling.”

“Wouter bedoel je?”

“Op de begrafenis van Rinus was hij er nog.”

“Iets met het hart, of kanker, ik weet het niet precies.”

“Je moet érgens aan doodgaan.”

“Dat wel, maar zo jong. Ik moet er nog niet aan denken.”

“Je hebt het niet voor het zeggen.”

“Zeg dat wel.”

“Wat zég ik nou!?”

Het was een absurde dialoog in de kilte van een onbehaaglijke dodenakker op een koude ochtend in november.

“Ik had gezegd half vier op mijn kamer. Het is bijna kwart voor vier. Nu moet ik je straffen.”

“Wat doet die hand daar op de grond? Er zit aarde aan. Vochtige aarde.”

“Hou deze kam eens vast.”
 “Hij beweegt.”
 “ a kwadraat plus b kwadraat is c kwadraat.”
 “Dat is geen thee, dat lijkt wel urine.”
 “Als de resultaten niet verbeteren, gaat het weer mis.”
 “Gadverdamme wat een lucht. Wat is dat voor viezigheid? Dit wil ik niet!”
 “Moet je vader er zo bijliggen? Trek de lakens over hem heen.”
 “Hij heeft geen ondergoed aan.”
 “Als je wilt blijven, zul je me moeten helpen.”
 “Wat is er toch met dat raam? Zal ik het dichtdoen?”
 “Wat een idiote kabouter!”
 “Dat zouden ze wel willen...”
 “Laat me in elk geval de gordijnen sluiten.”
 “Daar is het gebeurd hè? Daar is het gebeurd.”
 “Als de resultaten niet verbeteren, gaat het weer mis.”
 “Maas, er is een lamp stuk. Wil jij er eens naar kijken?”
 “Daar is het gebeurd hè? Daar is het gebeurd.”
 “Achter dat transformatorhuisje! Daar heeft pa ons betast! Ik zie het opeens weer voor me.”
 “De Rus staat in de keuken om je moeder te verkrachten. Hij heeft een zwart uniform aan. En jij laat het gebeuren. Jij laat het gebeuren, Maas.”
 “Ik zie het opeens weer voor me. Ik zie het opeens weer voor me.”
 “Zo, Mädchen, voor wie is dat Kaninchen?”
 “Waarom ren je zo Maas, waarom ren je zo.”
 “Daar is het gebeurd hè?”
 “Nee Maas, niet meer. Niet meer wegstoppen. Was het maar waar dat dingen niet gebeurd zijn als je ze niet meer kunt herinneren.”
 “Stop nou eens met rennen Maas!”
 “Maas!”
 “Daar is de man met het lange zwarte gewaad. Hij achtervolgt me. Ik moet het spoor oversteken. Ik moet blijven rennen. Ik moet de trein voorblijven. Ik, ik...”

“Maas? Maas!”

Hijgend en met zware hartkloppingen werd hij wakker. Het onderlaken van zijn eenpersoonsbed was klam. Verdwaasd keek hij om zich heen. Hij herkende de kamer niet. Dit was niet de kamer uit zijn jeugd. Hier sliep hij nooit. De man in het zwart stak een kam tussen zijn riem.

“Maas! Slaap je nog?”

De deur! Er stond iemand aan zijn deur. In schemertoestand sloeg hij de dekens van zich af, stapte uit bed en deed zijn kamerdeur van het slot.

“Maas, wat zie je er uit! Je transpireert helemaal. Heb ik je gewekt?”

“Goeiemorgen Violet. Ik denk het wel. Hoe laat is het?”

“Half zes.”

“Half zes? Waarom maak je me wakker? Is er iets?”

“De lamp in mijn keuken is kapot, Maas. Ik zie helemaal niets. Zou jij eens willen kijken?”

“Zo, Maas, ook aan het shoppen?”

“Kijk nou eens! Joris! Wat doe jij hier?”

“Dat kan ik beter aan jou vragen.”

“Ik woon vlakbij, in de buurt van het Jezuïetencollege.”

“Kijk eens aan, dan zijn we bijna burenen. Ik woon ertegenover.”

“Burenen?”

“Bij wijze van spreken. Ik woon aan de andere kant van de Ruychrocklaan. Tegenover de bloemenzaak.”

“In die villa?”

“Het is een oud huis.”

Na het werk was Maas naar de Place des Invalides gefietst, het winkelcentrum, dat zijn naam te danken had aan de hoge gemiddelde leeftijd van de welgestelde klandizie. Veel bezoekers van de winkels aan het plein bewogen zich, al dan niet met gebruikmaking van hulpmiddelen, schuifelend, maar vastberaden voort. Ze woonden in de van veel veiligheidssloten voorziene luxe flats in de omgeving en hadden zonder uitzondering een welgevuld leven achter de rug. Als ambtenaar, politicus of artiest. Maas bezocht

de supermarkt van het plein na werktijd om er de ingrediënten voor zijn avondmaaltijd in te slaan en deze keer trof hij er tot zijn verbazing Streefkerk aan.

“De slijterij hiernaast is dicht, dus ik moet mijn dagelijkse dosis elders halen.”

Streefkerk plooid zijn gezicht alsof hij een grap vertelde en een beloning verwachtte, maar Maas lachte niet. De wetenschap dat zijn onderdirecteur vlakbij woonde, stemde hem niet opgewekt. Hij zou hem dus vaker kunnen tegenkomen en naar die ontmoetingen zag hij niet uit. Bovendien stoorde het hem dat Streefkerk in een dure villa woonde. En hij vreesde de vraag die er onherroepelijk zat aan te komen.

“Maar zeg eens, Maas, waar woon jij dan precies?”

Moest hij nu zeggen dat hij een gemeubileerde kamer bewoonde? Bluffen, en een ander adres noemen? Met het risico dat Streefkerk hem een keer uit het huis van Violet zag komen? Hij besloot: “Ik woon in de tweede straat rechts na de school.”

“Ah, de kom, hoe heet hij? De... de... de...”

“Bijna goed”, liep Maas door, “maar als je het niet erg vindt, Joris, ik moet nog koken. Ik ga snel naar de kassa.”

“Ja...”, bleef Streefkerk in verwarring achter. “Moet je koken? Ben je niet getrouwd dan?”

“Red je het nog, voor en achter los?” Maas had geen benul wat Ijspeert met zijn vraag bedoelde, maar hij lachte hem welwillend toe. Zorgelijk sprak hij: “Het gaat prima Jan Diederick. Prima. Alleen...”

“Alleen wát?” Ijspeert werd onrustig van stokkende gesprekken.

“Ik weet het niet”, aarzelde Maas. “Ik heb het idee dat het niet klikt tussen Streefkerk en mij en dat hij achter mijn rug om andere collega’s beïnvloedt. Ik voel me onveilig.”

“Onveilig!?” baste Ijspeert. “Streefkerk is een slappe tor. Daar moet je niet bang voor zijn.”

“Slappe tor?” zocht Maas uitleg.

“Een vent zonder ruggengraat! Je begrijpt me toch wel? Streef-

kerk wordt gelupt door zijn vrouw. Kitty. Die vindt dat hij admiraal kan worden, maar het kost hem moeite zijn eigen hut schoon te houden. Dan valt je klus toch op het dek? Bibberig notariszoontje uit Bussum, te angstig om een eigen kantoor te beginnen en daarom hier bezig met abstract beleidswerk en onderzoek. Ik weet nauwelijks wat hij doet, maar hij zat er al toen ik hier het roer in handen kreeg en ik krijg hem niet weg. Ik probeer hem naar een erebaantje bij de universiteit te loodsen. Dat valt nog niet mee, want voor je het weet zien ze daar ook dat hij een faalhaas is. Maar hou nog even vol. Niet te snel door de wind gaan.”

Het leven van Maas was gekenmerkt door mislukkingen. Zijn opleiding was geen succes geworden, zijn ontwikkeling tot onderzoeksjournalist gestrand, zijn huwelijk misgelopen en buiten Emile had hij geen vrienden. Maar er leek een kentering op komst. Het tijdschrift dat Maas in een paar maanden tijd tot wasdom had gebracht, werd zowaar een klein succes. Nota Bene had hij het genoemd. Het belichtte de belangwekkende rol van notarissen bij nalatenschappen en huizentransacties, legde uit dat de wetgever het notariaat onheus bejegende en het portretteerde notarisdynastieën. Gevaarlose onderwerpen, die het blad en Maas geen schade berokkendden.

“Hoe ik heet, doet er niet toe, maar ik ben op een rare zaak gestuit. Kan ik u een keer spreken?”

De jonge vrouw aan de telefoon aarzelde of ze de juiste beslissing had genomen. Ze klonk schuchter en onzeker.

“Dat kan nu”, nodigde Maas haar uit, “we hebben elkaar aan de lijn.”

“Niet over de telefoon”, schrok ze, “we moeten elkaar ergens treffen.”

De vrouw klonk alsof ze een ernstige aangelegenheid aan de kaak wilde stellen en Maas raakte geïnteresseerd.

“We kunnen afspreken waar u wilt. Hebt u een suggestie?”

“Kan het in Groningen?”

“In Groningen. Toe maar!”

“Kent u de Drie Gezusters op de Grote Markt?”

“Mevrouw, als ik Groningen weet te vinden, vind ik ook de Grote Markt wel”, reageerde Maas geraakt.

“Het is het plein bij de Martinatoren.”

Hij keek al in zijn agenda of hij een geschikte datum kon vinden.

“Nog een ogenblikje”, aarzelde hij, “Groningen ligt niet naast de deur. Ik ben er alles bij elkaar een dag mee kwijt. Is het wel de tijd en de moeite waard?”

“Ik kan me niet voorstellen dat u er anders over denkt dan ik. Het is zeer de moeite waard. Ik zou u graag meer vertellen, maar niet over de telefoon.”

“Dan kom ik naar Groningen en hoop ik dat u mij niet teleurstelt.”

Ze spraken een dag en een tijdstip af en verbraken de verbinding.

Maas legde de hoorn van de telefoon op het toestel en bleef lang in gedachten naar de verkeersdrukte op de kruising voor zijn kantoor kijken. Een trambestuurder was in felle discussie verwikkeld met een automobilist en er werden stevige krachttermen gewisseld. De vrouw had gehaast geklonken, maar wel bij haar volle verstand. “Wat zou het kunnen zijn, Emile?” riep Maas zijn vriend te hulp.

Emile schoof zijn stoel dicht tegen die van Maas aan en pakte een tijdschrift van de stapel op Maas’ bureau. “Wat maakt het je uit, Maas”, sprak hij, bladerend door de recente Nota Bene. “We gaan naar Groningen en we zien wel wat ervan komt. Is het niks, dan heb je pech. Hoewel... wie weet hoe leuk Groningen is. Gaan we met de trein of met de auto?”

Een week later zaten ze tegenover elkaar in de sneltrein naar het noorden. Maas had opgezien tegen de lange autorit en treinkaartjes voor de heen- en terugreis gekocht. Onderweg had hij spijt gekregen van zijn beslissing, want het was een regenachtige dag en Groningen zou er niet op haar voordeligst uitzien. De aangename wandeling door de binnenstad in de milde meizon, waarop Maas zich had verheugd, zou een snelle sprint onder zijn

paraplu worden en in plaats van een ontspannen gesprek op een zonovergoten terras zou het een haastige ontmoeting in een klamme ruimte worden, voorzag hij.

“Duurt lang hè?” sprak hij, om iets te zeggen.

“Gaat wel”, reageerde Emile neutraal.

En ze zwegen. Ze zwegen tot Zwolle. Ze zwegen tot Assen. Maar vlak voor Groningen had Emile een vraag.

“Zeg Maas, zou je mij niet eens een achternaam geven? Alleen Emile is zo kaal.”

“Wat moet jij nou met een achternaam?” wuifde Maas de suggestie weg.

“Wat ik ermee moet...” reageerde Emilie gebelgd, “dat vind jij misschien niet belangrijk, maar ik denk dat het ons van pas kan komen als ik een complete naam heb. Als ik namens jou een brief moet schrijven bijvoorbeeld.”

Maas zag er de grap wel van in. “Hoe zou je dan willen heten?”

“Kraepelin. Met ae”, antwoordde Emile resoluut.

“Kraepelin? Hoe kom je daar nu bij?” proestte Maas het uit.

“Is dat zo gek dan? Is Minderman een logische naam?” diende Emile hem van repiek. “Bovendien: jij hebt mijn voornaam gekozen en daar was ik niet zo blij mee. Mijn achternaam kies ik graag zelf. Ik heb er lang over nagedacht en ik voel mij een Kraepelin. Emile Kraepelin.”

“Waarom geen Pelleweever?” suggereerde Maas nog. Hij had de naam gezien op de gevel van een meubelfabriek langs het spoor en hij wilde Emile testen.

“Pelleweever”, proefde Emile. “Met één of met twee e’s?”

“Met vijf”, reageerde Maas gevat.

“Ik weet het niet”, aarzelde hij. “Ik voel me toch meer een Kraepelin. Een mens moet zijn afkomst niet verloochenen.”

“Jij je zin. Angenaam Emile Kraepelin.”

Emile bleef makkend stil en zwijgend gleden ze het station van Groningen binnen. Eenmaal op straat bleek het bewolkt, maar droog weer. Ze stapten in een taxi en Maas deed het woord.

“De Grote Markt. Kent u de Drie Gezusters?”

“Die kent iedereen in Groningen”, antwoordde de chauffeur

verontwaardigd en Maas moest grinniken om zijn afgemeten lokale tongval.

“Voor zaken in de stad?”

“Dat kun je wel zeggen”, antwoordde Maas. “Dat hoop ik tenminste wel.”

Het was niet droog gebleven en de milde meibui had nare dingen gedaan met het terras van de Drie Gezusters. De rotanstoelen glommen na en niemand had het aangedurfd om buiten plaats te nemen. Donkergrijze lucht en een zwerfende vette druppel deden vrezen dat het leed nog niet geleden was. Binnen was het vol. De atmosfeer was bedompt door het vocht dat bezoekers in hun jassen hadden meegenomen. Maas had ogenblikkelijk last van de prikkelende sigarettenrook. Hij moest zijn ogen dichtknijpen tegen de pijn en halfblind ging hij op zoek naar een solitaire vrouw met bril en het Nieuwsblad van het Noorden in haar hand. Hij vond er twee. De eerste had verontwaardigd het hoofd afgewend toen Maas de naam noemde van zijn veronderstelde gesprekspartner. De tweede vrouw was nog een meisje. Ze keek Maas aan door een bril met donker montuur. Die had ze gekozen omdat hij haar bedeesde meisjesgezicht een zakelijk aanzien gaf. Maas kende die gezichten. Hij had ze vaak gezien bij vrouwelijke kandidaat-notarissen. In een poging serieus genomen te worden in de potente mannenwereld van juristen, kleedden ze zich in mantelpakken die enkele jaren toevoegden aan hun leeftijd en oefenden zich in het uitzenden van ongenaakbare blikken.

Ze stond op, lachte schuchter en stak Maas een hand toe die verrassend stevig aanvoelde. “Babette Degenhard.” Haar grijsbruine kapsel was kortgeknipt en ze rookte sigaretten. De rook die ze met kracht inademde, blies ze in een lange stoot uit. Als ze sprak keek ze Maas niet aan, viel hem op. Haar ogen doorzochten angstig de ruimte achter zijn rug, alsof daar gevaar loerde.

Hij volgde haar ogen. Het interieur was inwisselbaar voor alle horecagelegenheden. Hij noteerde hout, humoristisch bedoelde wanddecoraties, wankel houten tafels en over de vloer krassende stoelen. In de ruimte heerste de vrolijke opgewondenheid van winkelende dames en spijbelende jongens. Tegen de muur zaten

drie gepensioneerde mannen ernstig naar elkaar en naar hun glas te kijken. Driemaal probeerde Maas vergeefs de aandacht van het bedienend personeel te trekken, maar zijn tafelenote had succes bij de eerste poging. Een jongeman herhaalde met een niet bij de omvang en de aard van de gevraagde consumpties passende blijmoedigheid de bestelling. “Een koffie en een thee. Komt eraan hoor!”

Hij loste zijn belofte na twee aanmaningen in en gokte verkeerd bij het uitserveren van de verteringen. “Moeilijk hè, twee dingen onthouden”, verwisselde Maas met onnodig misbaar de kopjes. “Maar vertel”, richtte hij zich tot zijn gesprekspartner, “ik ben een en al oot.”

Ze legde het theezakje op de rand van haar schotel en keek hem vreugdeloos aan. “Wat ik je ga zeggen, gaat me mijn baan kosten.” Al na die eerste zin leek ze te aarzelen of ze moest doorgaan en ze zuchtte diep. “Maar ik vind dat het geopenbaard moet worden. Niemand zal het me in dank afnemen. Zo zit de notariële wereld helaas in elkaar.”

Maas had nog geen woorden beschikbaar, dus hij volstond met een bemoedigende hoofdknik.

“Ik werk op het kantoor van notaris Hurrelbrink in Loppersum”, begon ze. “Een klein eenmanskantoor. Ik werk er sinds anderhalf jaar als kandidaat-notaris. Het is mijn eerste baan. Mijn eerste baan.”

Ze had de gewoonte om delen van haar uitgesproken zinnen te herhalen, viel Maas op. Hij besloot zich er niet door te laten afleiden. Ze leek oprecht en door haar Groningse tongval en ritmische verteltrant klonk het verhaal als een melodieuze heldendicht.

“Notaris heeft veel aanzien in het dorp. Niet dat hij veel doet, want er is niet veel handel, maar hij is lid van elk bestuur dat Loppersum telt. Elk bestuur.” Ze keek hem onderzoekend aan, alsof ze wilde zekerstellen dat hij haar serieus nam.

“Het verbaasde me wel dat notaris op grote voet leefde. Dat kon hij nooit verdiend hebben met hard werken, maar ik dacht aan een oude erfenis of zo. Op een dag..”

Ze boog zich voorover naar Maas en keek vorsend door de ruimte.

“...op een dag vond ik iets vreemds. Kom je wel eens op een notariskantoor?”

“Natuurlijk”, schrok Maas van de directe vraag die zijn status in twijfel trok, “ik ben hoofdredacteur van Nota Bene. Dan kom je nog wel eens ergens.”

“Wij hebben van die grote archiefkasten. Van die grijze.”

“Ik ken ze wel”, leunde Maas gerustgesteld achterover.

“Op een dag zocht ik een dossier. Van mevrouw Venema-Miedema, meen ik. Mevrouw Venema-Miedema. Maar dat doet er niet toe”, schudde ze gedecideerd de nutteloze informatie uit haar hoofd.

“Ik blader door de mappen en opeens voel ik iets eigenaardigs. Iets eigenaardigs. Mijn eerste gedachte was: een verdord boomblad. Maar toen ik het eruit haalde bleek het een half verbrand vel papier te zijn. Half verbrand papier.”

“Merkwaardig”, reageerde Maas.

“Wat zeg je?”

“Merkwaardig. Vreemd.”

Ze was even de draad kwijt. “Ja, eh...” Maar ze vervolgde: “Ik kon bijna niet lezen wat er op het papier had gestaan, maar toen ik het onder een lamp legde zag ik een naam en een paar bedragen.”

“Een rekening”, sprak Maas voor zijn beurt.

“Een afrekening”, corrigeerde ze. “Een afrekening van een nalatenschap.”

Weer keek ze Maas veelbetekenend aan. “En ik kende die naam. Die was van een cliënt, die een paar weken eerder was gestorven. Een paar weken eerder.”

Ze pauzeerde en Maas keek haar niet-begrijpend aan. “En?”

“Er klopte iets niet. Waarom zou notaris een afrekening opstellen, die verbranden en terugstoppen in het archief?”

“Een vergissing misschien?” opperde Maas. “Meegegaan met een ander vel?”

Ze keek hem kort aan alsof ze aarzelde hem de rest van het verhaal te vertellen. Even leek ze zich af te vragen of ze Maas’ intelligentie niet had overschat, maar ze realiseerde zich al snel dat ze het verhaal niet kon afbreken op het punt tot waar ze gekomen was.

“Vanzelfsprekend heb ik wat onderzoek gedaan”, ging ze verder. “Vanzelfsprekend. Ik heb uitgezocht wat er in het testament van de cliënt had gestaan en hoe groot haar nalatenschap was. Wat denk je?”

Ze pakte een nieuwe sigaret, stak hem met licht trillende handen aan en draaide haar hoofd opzij om te voorkomen dat ze rook in Maas' gezicht zou blazen.

“Geen idee”, sprak hij naar waarheid.

“Laten we zeggen dat ze vermogend was en geen familie had.”

Ze wilde prudent zijn, maar kon zich niet inhouden. Ze boog zich weer naar Maas toe en fluisterde: “Ze liet zeven ton na aan de kankerbestrijding. Zeven ton.”

Maas tuitte zijn lippen en floot zacht. “Mooi.”

“Mooi!?” Ze keek hem vernietigend aan. “Het mooiste kómt nog! Notaris heeft niets overgemaakt aan de kankerbestrijding. Helemaal niets.”

“Daar heeft hij mee gewacht”, begreep Maas.

“Mee gewacht!? Op zijn eigen rekening gezet, zul je bedoelen. En hij heeft het er goed van genomen, zullen we maar zeggen.”

“Wat bedoel je?”

“Nieuwe auto, dure maatpakken en gokken op de renbaan. Veel gokken op de renbaan. En verliezen hè! Veel verliezen op de renbaan. Want hij had tot overmaat van ramp ook nog een slechte hand van spelen. Een heel slechte hand.”

“Wat een verhaal”, vond Maas. “En nu?”

“Ik ga ermee naar de tuchtrechter”, sprak ze vastbesloten. “Maar ik vind het ook een leerzaam verhaal voor ons vakblad. Kun je er wat mee?”

“Ik zal kijken”, reageerde Maas mat. “Zo'n verhaal zal wel wat losmaken.”

“En het is nog veel erger. Veel erger.” Ze zweeg en ordende haar gedachten.

“Wil je het weten?”

“Vertel maar”, vond Maas.

“Ik ben erachter gekomen dat dit niet de eerste keer was. Naar wat ik heb gevonden heeft hij de afgelopen drie jaar voor bijna een miljoen achterovergedrukt.”

“Een miljoen? Hoe kan dat nou!” reageerde Maas met ongelooft. Hij begon te twifelen aan het waarheidsgehalte van het verhaal. Ze zat hem iets op de mouw te spelden, vermoedde hij.

“Hoe dat kan? Simpel. Als je notaris bent en je hebt een vermogende cliënt zonder familie, dan adviseer je die cliënt om geld na te laten aan een goed doel.”

“Maar dat goeie doel gaat toch piepen als er nooit geld komt!” riep Maas verontwaardigd uit. “Dat kan dus niet.”

“Dat kan heel goed. Heel goed. Want het goede doel weet van niets. Wie zou het verteld moeten hebben?”

“De cliënt!” leek Maas logisch.

“De cliënt vertelt niks. Die heeft het volste vertrouwen in de notaris. Het volste vertrouwen. Notaris zegt dat alles goed zal komen en cliënt vertrouwt daarop. Maas, het zijn oude vrouwen, die het allemaal niet zo goed meer snappen! Die zien de notaris nog als een vertrouwensfiguur. Ze zullen nooit op het idee komen dat hij ze bedot! Nooit.”

“Niet te geloven”, vond Maas. “Niet te geloven.”

Opeens realiseerde hij zich iets. “Wat betekent het voor jou als ik dit verhaal opschrijf?”

“Voor mij is het einde carrière in het notariaat”, antwoordde ze kordaat. “Ik ken de notarissen. Ze hebben een hekel aan oplichters, maar ze hebben een nog grotere hekel aan mensen die oplichters ontmaskeren. Een nog grotere hekel. Weet je waarom?”

“Geen idee.”

“Omdat ze allemaal wel iets te verbergen hebben en doodsbang zijn voor een ondergeschikte die ze ontmaskert. Snap je?”

“Ze hebben toch niet allemaal iets te verbergen? Nou overdrijf je!”

“Allemaal, Maas. Allemaal. Niet allemaal twee miljoen, begrijp me goed. Maar ze hebben allemaal wel iets op hun kerfstok. Zal ik je een voorbeeld geven?”

“Doe maar.”

“Je weet wat de derdengeldenrekening is? Daar staat altijd geld op van cliënten. Van huizentransacties bijvoorbeeld. Jan koopt een huis van Piet en Jan neemt een hypotheek. De hypotheek-

bank stort het bedrag op de derdengeldenrekening van de notaris en de notaris stort het op rekening van Piet. Dat geld is niet van de notaris, maar het staat wel op een rekening waar hij - en hij alleen - aan kan komen. Dus wat doet de notaris als hij een nieuwe auto koopt? Dat geld leent hij even van de derdengeldenrekening. Geen mens die het ziet en niemand is gedupeerd, want er staat meer dan genoeg op de rekening om de betalingen te voldoen. Meer dan genoeg.”

“Niks aan de hand dus”, concludeerde Maas.

“Maar het is niet zijn geld. Hij leent geld van zijn cliënten, die van niks weten en hij betaalt ze ook geen rente over het geleende bedrag.”

“Want ze weten van niks”, snapte Maas.

“Precies. Ze weten van niks. En aan het eind van het jaar, Maas...”

“Ja?”

“...aan het eind van het jaar wordt er rente bijgeschreven. En niet weinig, want het gaat op die rekeningen om tonnen tot miljoenen. En wie krijgt die rente?”

“De notaris”, begreep Maas.

“De notaris, goed begrepen.”

“En wat is daar mis mee?” verwonderde Maas zich.

“Wat daar mis mee is? Het hele jaar door heeft er geen dubbeltje van de notaris op die rekening gestaan. Alleen geld van de cliënten. Dus wie hebben er recht op die rente?”

“De cliënten”, wist Maas, “maar het is toch ondoenlijk om al die mensen een paar tientjes te sturen?”

Haar bril vergrootte haar licht opgemaakte ogen. Maas schrok van de blik, die hem minachtte.

“Waarom? Waarom is dat ondoenlijk? Vind jij het geen probleem dat iemand een fors bedrag aan rente opstrijkt dat hem eigenlijk niet toekomt? Nou? Nee Maas, er klopt geen donder van en dat weten ze. Allemaal. Daarom zijn ze als de dood om een kandidaat-notaris aan te nemen die een collega heeft verlinkt. Mijn carrière in het notariaat is ten einde, maar ik red me wel. Ik red me wel. Zullen we nog wat te drinken bestellen?”

“Het is on-toe-laat-baar. Ontoelaatbaar. Je zult maatregelen moeten nemen.”

“Maatregelen? Wantoestanden moeten we aan de kaak stellen. Don't duck the issue.”

Met van schrik en opwinding overslaand hart luisterde Maas naar de felle woordenwisseling in de naburige kamer. Boekhouder Jaap, met wie hij een afspraak over geld had, was weggelopen om koffie te halen en Maas was onbedoeld getuige van de woordenstrijd tussen Ijspeert en zijn onderdirecteur. Onderwerp van het twistgesprek was zijn verhaal over de frauderende notaris uit Loppersum.

“Zoiets hoort niet in ons tijdschrift”, hoorde hij Streefkerk met overslaande stem beweren. “Dat schaadt het imago van de notaris.”

“Onzin”, baste Ijspeert. “Een notaris die een greep in de kas doet, maakt het notariaat te schande. Die moeten we aanpakken.”

“Via de tuchtrechter!” schreeuwde Streefkerk. “Niet via ons eigen blaadje. Dat wordt door Jan en Alleman gelezen. Misschien wel door de pers. Die smult van zulke verhalen.”

“Don't blame the messenger, Joris, don't blame the messenger. Ik sta achter Minderman.”

“Zo, de koffie”, betrad boekhouder Jaap de kamer. “Wat kan ik voor je doen?”

“Blaadje”, zeurde het in Maas' hoofd, “hij noemt het een blaadje.”

Een half uur later zat hij op de kamer van de directeur.

“Ik kan je hier niet doorheen laten sloffen, dat begrijp je”, las Ijspeert hem de les. “Ik moet je een druk op je pet geven. Vanaf nu lees ik alle teksten. Vóóraf. Alle teksten. Begrepen?”

“Ay ay sir”, salueerde Maas, gespeeld onderdanig.

Zijn directeur keek hem vorsend aan.

“Eh, Maas...”

“Ja?”

“Je neemt het wel serieus hè? In je eigen belang. Streefkerk is geen intellectuele hoogvlieger en hij is erg rancuneus. Nog zo'n

verhaal en ik kan je niet meer dekken. De roestkrabber heeft de pik op je en zal je willen kielhalen. Pas op dat je hem geen aanleiding geeft.”

De volgende maanden berichtte Nota Bene over het tekort aan kandidaat-notarissen, de problemen van de eenpitter, de nieuwe rol van de notaris als bemiddelaar bij geschillen en andere risicoloze onderwerpen. Een artikel over de rol van het notariaat in de Tweede Wereldoorlog had Ijspeert hem afgeraden. “Dat ligt erg gevoelig, ook in de persoonlijke sfeer”, had hij cryptisch gesproken. Maas had zijn directeur vragend aangekeken, maar geen nadere uitleg gekregen. Hij had besloten het verhaal te schrijven en de gevoeligheden uit de weg te gaan.

“Maas? Maas!?! Maas, ik weet dat je thuis bent! Oehoe! De keukenlamp is kapot.”

“Jemig Violet, ik ben een artikel aan het schrijven.”

Hij kon het niet helpen, maar hij was geïrriteerd. Met een ruk had hij zijn kamerdeur geopend en verwilderd in de ogen van Violet gekeken. Ze keek bedremmeld terug.

“O sorry. Dan doe ik het ganglicht wel aan. Ik wist niet dat je aan het werk was.”

“Geeft niet Violet, maar is je lamp echt kapot? De vorige keer was hij alleen losgedraaid. Ik kijk wel even.”

De keuken dampte verontrustend naar rode kool, de groente waarvan Maas nog altijd moest kokhalzen. Met tegenzin beklom hij de wankle keukentrap en draaide de schaal van de plafonnière los. “Je hebt gelijk Violet”, zag hij, “de lamp ziet helemaal zwart. Die is doorgebrand.”

Maar Violet was weggelopen uit de keuken, zag hij. Hij hoorde haar stem vanuit de woonkamer. Alsof ze aan het telefoneren was. “Ik zal het aan hem doorgeven”, hoorde hij haar zeggen. “Nee, meneer is nu niet beschikbaar. Hij is met een dringende zaak bezig. Ik kan hem echt niet storen. Ik heb uw nummer genoteerd en ik zal hem vragen of hij u terugbelt. Goedenavond.”

“Was dat voor mij?” riep Maas vanaf de keukentrap.

Op een holletje kwam ze haar kamer uit, keek hem blij aan en wapperde een velletje houtvrij papier van haar blocnote ter hoogte van zijn knie. “Ik ben een echte secretaresse”, lachte ze. “Dat was een meneer voor jou en ik heb gezegd dat je druk bezigt bent, maar dat je later zult terugbellen. Ik heb zijn nummer op dit papier geschreven.”

“Mooi, dank je”, antwoordde Maas, “maar je had me ook wel even kunnen roepen. Was het dringend?”

“Hij zei van wel. Iets dat je zou interesseren. Over huizen en notarissen, maar meer heb ik er niet van begrepen.”

“Was het een notaris?”

Maas stond nog op de wankle keukentrap en sneed zijn vinger aan de glazen schaal van de lampbehuizing.

“Au! Gadverdamme. Dat doet pijn.”

“Maas! Je lekt bloed op de keukenvloer. Wacht! Ik haal een pleister.”

Het was een lelijke snee in de zijkant van zijn wijsvinger. Hij stopte zijn hand onder de koude waterstraal van de keukenkraan, maar het bloed bleef komen. Zodra het de wond verliet verkleurde het naar lichtrood en stroomde in een kleine draaikolk met het water weg in de afvoerput..

“Hier. Een gaasje en een pleister. Bloedt het nog?”

“Gaat wel over”, bromde hij. “Controleer even of de lamp het doet.”

“Ja hoor! Dank je wel. Drink je gezellig een kopje koffie met me mee? Ik had vannacht toch zo’n rare droom. Heb ik je wel eens verteld van dat hotel in Arles?”

Maas lachte flauw. Gevangen. Hij kon nu niet terug naar zijn kamer en Violet zou de hele avond praten over haar man, over hun reizen en over zijn gokverslaving. Het was half negen, maar Maas wist dat hij niet vroeger dan twaalf uur op bed zou liggen. De man aan de telefoon en het papier met zijn nummer vergat hij. En Violet gooide het de volgende ochtend onnadenkend in de vuilnisbak.

“De zaterdagavonden zijn de mooiste.” Maas genoot van de aanwezigheid van zijn zoon en stak dat niet onder stoelen of banken. Ze verlichtte zijn eenzaamheid en bood hem gelegenheid zijn drukkende schuldenlast te verlichten. Want Maas voelde zich verantwoordelijk voor zijn echtscheiding en probeerde dat te compenseren door een bovenmatig goed vader voor zijn kinderen te zijn. Vooral voor John Jack, de jongste. Die zou het meeste van de scheiding te lijden hebben gehad, dacht Maas. De jongen kwam bijna elk weekend naar de schamel ingerichte kamer in het Benoordenhout en Maas zag uit naar zijn komst. Hij deed boodschappen, kocht iets lekkers en maakte zijn bed op.

“Fijn dat je er bent.” Zijn blik aarzelde tussen geluk en verdriet. Hij was gebracht op zaterdagmiddag en pas zondagavond zou Maas hem terugbrengen naar Bertha. De zaterdagavond was de mooiste. Op vrijdag was hij nog eenzaam en op zondag kwam het afscheid al dichtbij. Maas haatte het telkens terugkerende moment waarop hij John Jack bij Bertha had afgeleverd en alleen in zijn auto terugreed naar zijn stille kamer, waar hij de aanwezigheid van zijn zoon nog voelde natrippen. Hij zag het lege glas waaruit John Jack zijn cola had gedronken en rook zijn geur in de lakens van het lege bed. Op die momenten sloeg de eenzaamheid meedogenloos toe. Maar nu was het zaterdag. En was het leven voor een ogenblik goed.

“Zullen we een spelletje doen?”

“Nee, niet zo’n zin in.”

“Gaat het wel goed met je?”

“Ik ben soms verdrietig.”

“Ik ook, man, ik ook.”

Maas moest zich inhouden om geen nare dingen over Bertha te vertellen. Dat was ongewenst, had hij gelezen. Het zou zijn zoon van hem verwijderen. Dus praatte hij niet over haar.

“Gaat het een beetje op school?”

“Gaat wel.”

“Je klinkt niet enthousiast.”

“Nee.”

“Wil je liever televisiekijken?”

“Ik mis mijn Playstation.”

“Had die dan meegenomen.”

“Vergeten.”

“Wil je wat drinken?”

“Cola.”

Zo verstreek de avond waar Maas vijf dagen naar had uitgekeken, in lusteloze lamlendigheid. Hij werd er soms wanhopig van. Hij wilde het uitschreeuwen dat hij zielsveel van zijn jongen hield, dat hij kapot was van verdriet om de pijn die Bertha en hij hem hadden aangedaan, maar hij zat gevangen in een strakgesponnen cocon, waaruit geen geluid en geen emotie kon ontsnappen.

“Hier, je cola.” Machteloos streek hij zijn hand door het haar van zijn zoon. Hij voelde zich schuldig. Elk weekend gijzelde hij de jongen om zijn eigen eenzaamheid te vergeten, ontnam hij hem zijn vrijheid, zijn leefomgeving en zijn vrienden. Hij voelde hoe het leven van zijn zoon zich buiten hem afspeelde. Hij had geen rol meer, hij wist nauwelijks nog op welke school hij zat, wie zijn vrienden waren en wat hem bezighield. Ze zaten vaak zwijgend naast elkaar.

“Leuke film?”

“Gaat wel. Ik heb hem al gezien. Thuis.”

Thuis. Het woord sneed door zijn ziel. Thuis was bij haar, niet in een gemeubileerde kamer in het Benoordenhout. Niet bij hem. Zijn zoon kwam op visite. Verplicht op visite. “Als hij groter is komt hij waarschijnlijk helemaal niet meer”, vreesde hij vaak. “Ik ben geen leuke vader. Ik zit vast in mijn verdriet. Ik heb hem niets te bieden. Hij zit zijn dagen uit en straks ben ik hem kwijt.”

“Gaat weer goed hè?” Emile was naast hem op de bank komen zitten. “Misschien ben je wel een goeie vader.”

“Hou op joh.”

“Jij wilde toch niet scheiden? En je probeert er toch te zijn voor die jongen. Een andere vader zou misschien in de kroeg zitten. Of aan het werk zijn. Je hebt hem zelfs meegenomen op vakantie. Ik heb niet gehoord dat Bertha hem heeft meegenomen. En volgende zomer wil je twee weken met hem naar de bergen. Een jongen die twee weken lang op avontuur gaat met zijn vader.

Dat is wat, Maas, dat is wat. Dat maken niet veel jongens mee. Hij zal het zijn leven niet vergeten.”

Maas had tranen in zijn ogen en legde onhandig zijn arm om de schouder van John Jack. Die kroop dicht tegen hem aan en beantwoordde zijn blik. In zijn ogen zag Maas traanvocht opwellen. Traanvocht dat geluk en verdriet verdunde en mengde tot een vloeistof waarin de oorspronkelijke elementen niet meer te onderscheiden waren. “De zaterdagavonden zijn de mooiste hè?”

“Er heeft iemand voor je gebeld. Het nummer ligt op je bureau.”

Dan werd het maandag. Vijf dagen lang kon hij zich verliezen in zijn werk, thuiskomen, eten bereiden, eten, televisiekijken en naar bed gaan. Een veilige routine die hem ervan weerhield om veel te piekeren.

“Ik zal zo bellen, eerst een kop koffie.”

“Ontbijt je nooit?”

“Geen tijd.”

Het duurde een uur voordat Maas aarzelend de hoorn van het telefoontoestel nam en met tegenzin het nummer toetste dat hij op het briefje las. Hij hield niet van telefoneren en zeker niet op maandagochtend met een onbekende.

“Gravenstein.”

“U spreekt met Minderman. Had u vanmorgen gebeld?”

“Ja. Al twee keer, ook op je huisadres.”

Door de telefoon klonk een rondborstige Brabantse stem. Maas kende die stem. Maurits Gravenstein was een prominent notaris. Een kleurrijk man met het hart op de juiste plaats: op zijn tong.

“O, was jij dat. Waarmee kan ik je helpen?”

“Gaat het goed Maas? Mooi zo. Jong, moet je luisteren. Jij hebt toch dat verhaal geschreven over die frauderende notaris in Loppersum? Dat was een goed verhaal. Complimenten.”

“Dank je. Ik heb er overigens een hoop gedonder over gehad.”

“Dat zal wel. De club snapt nog altijd niet dat we de zwakke broeders moeten wegsnijden, in het belang van een schoon en betrouwbaar notariaat. Ik heb nog zo'n verhaal voor je. Alleen deze

keer wat omvangrijker. Loppersum was hiermee vergeleken een kruimeldiefstalletje. Heb je een moment?"

"Graag", riep Maas. Hij voelde zich serieus genomen door een topnotaris uit de branche.

"Maas, jong, je weet dat niet alle vakbroeders uit het goeie hout gesneden zijn. Daar vertel ik niks nieuws mee, is het niet?"

"Jammer genoeg niet."

"Er vat er wel eens eentje in de portemonnee van een klant, maar hoe verkeerd ook, dat is kruimelwerk. Het grote werk gebeurt structureel en is veel schadelijker. Even een vraag. Je weet wat een abc-transactie is? Of een verkoopcarrousel?"

"In grote lijnen."

"Weet je ook wat de reden van die constructie is?"

"A verkoopt aan b, b knapt het pand op en verkoopt het door aan c."

"Dat is de theorie. Niks mis mee. Maar ik geef je een ander voorbeeld. A koopt op de veiling een huis voor een ton. Een malafide makelaar taxeert het pand op anderhalve ton. B, die ook in het complot zit, koop het pand voor dat bedrag. De bank verstrekt een hypotheek, want de makelaar heeft de waarde bepaald. Dezelfde dag taxeert een tweede makelaar het pand en komt uit op twee ton. B verkoop aan c en c krijgt een hypotheek van twee ton, want makelaar twee heeft dat bedrag als waarde vastgesteld. Volg je me nog?"

"Redelijk. Maar wie heeft er op dat moment dan schade ondervonden?"

"Dat komt. C heeft dus een huis van een ton gekocht voor twee ton en de bank heeft hem voor twee ton aan hypotheek verstrekt."

"En?"

"Twee ton hypotheek voor een pand met een waarde van een ton. Die twee ton verdelen A, B en C onder elkaar. C betaalt geen cent aflossing aan de bank en die zit dus met een strop van twee ton."

"En een onderpand van een hooguit een ton."

"Precies. Goed zo Maas. Je bent aardig op weg om een rijk man te worden."

“Maar moet de bank dan niet beter opletten?”

“Natuurlijk. Maar dat doet ze niet. De hypotheekafdeling wil hypotheeken verkopen. En jij en ik betalen een paar procenten extra rente aan de bank om de stroppenpot te vullen. Snap je?”

“Hebben de kopers dan geen verklaringen van een werkgever nodig? Loonstrookjes en zo? Je krijgt toch niet zomaar een hypotheek?”

“Leuk dat je zo naïef bent, Maas. We hebben hier niet te maken met keurige kantoorklerken m'n jong, we dealen met ritselaars. Die hebben een neef met een schoonmaakbedrijf of een plaatwerkerij. De man die de hypotheek aanvraagt, is zogenaamd assistent-manager met een riant inkomen. Op papier dan. Dat loonstrookje is snel gemaakt op de computer. En vergis je niet hè, ik noem voorbeeldbedragen. In de praktijk gaat het om een veelvoud ervan.”

“Maar waar komt de notaris nou om de hoek kijken? Die weet toch niet dat dit allemaal gebeurt?”

“Als hij stekeblind is niet, maar als je ziet dat een pand binnen een dag drie keer van eigenaar wisselt en zonder dat er iets verandert stijgt de waarde twee- of driehonderd procent, dan moet je toch vragen stellen?”

“En dat gebeurt niet.”

“Nee Maas, dat gebeurt niet. En weet je waarom? Schrik niet: omdat de notaris ook een paar ruggen krijgt toegestopt. Dan wil ie best een poosje stekeblind zijn.”

“Gadverdamme Maurits. Ik ben hier gaan werken omdat ik dacht dat jullie onkreukbare mensen waren.”

“Onkreukbare mensen? Laat me niet lachen. Ze zitten er tussen hoor, maar er is ook een groep uitnemers. Ik zal je nog een voorbeeld geven. De bank doet een pand in de verkoop via een executieveiling omdat de eigenaar zijn hypotheekschuld niet voldoet. Er blijkt een huurder in het huis te zitten, dus geen enkele particulier heeft interesse. Die huurder krijg je er namelijk niet uit. Huisjesmelkers kennen elkaar allemaal. Ze spelen elkaar de bal toe. Vandaag heb ik een voordeeltje, morgen jij. Ze bieden laag, zodat een van hen het pandje koopt voor een dump prijs. Waarschijnlijk betaalt hij het handje-contantje, zo uit de achterzak.”

“Maar er zit een huurder in.”

“Niet zo lang. De nieuwe eigenaar brengt een bezoek aan het huis en doet één keer een voorstel. De huurder mag zijn spullen pakken en hij krijgt duizend piek mee.”

“Daar kan hij ja of nee tegen zeggen.”

“Dat kan - Maas ben je echt zo naïef? Dat kan, maar als hij weigert staat er de volgende dag een ploegje mannen met overtuigingskracht voor zijn deur. Dan gaat hij er alsnog uit, maar dan zonder duizend piek en wel met een paar blauwe plekken. Begrijp je?”

“En de notaris...”

“Weet van de hoed en de rand en speelt het spel gezellig mee. De ene keer krijgt hij een paar centen toegestopt, de andere keer laat hij zich fêteren in een etablissement in de grote stad.”

“Wat wil je dat ik ermee doe?”

“Jij bent toch onderzoeksjournalist? Je bent toch geen reporter geworden om over winkelopeningen te schrijven? Je wilt tegels lichten, onrecht aan de kaak stellen. Of heb ik het mis?”

“Het is me wel een verhaal”, aarzelde Maas, “maar je moet niet vergeten dat mijn baan door dat fraudeverhaal al aan een zijden draadje heeft gehangen.”

“Is dat zo?”

“Reken maar van yes.”

“Wat is dat toch voor een club! Ze beschermen de lamzakken die het voor iedereen verpesten en ze laten de goedbedoelende notarissen in de steek.”

“Ik krijg steeds te horen dat de lamzakken het uit onbenul doen. Ze zijn zo keurig dat ze niet beseffen dat de rest van de wereld corrupt is. Daarom stinken ze erin.”

“Nee Maas, jij bent degene die er instinkt. Ze doen zich onschuldig voor, maar ze weten stuk voor stuk dat ze de boel aan het belazeren zijn. Ze willen het allemaal, ze hebben alleen niet allemaal het lef om het te doen. Maar neem van mij aan dat er een paar grote boeven tussen zitten.”

“Kun je niet beter met een groot dagblad bellen?”

“Dat zou een kleine moeite zijn, maar ik doe het liever niet.

Dan gaat de buitenwereld ermee aan de haal. Ik wil dat we dit zelf aan de kaak stellen. Via onze eigen kanalen.”

“Ik wil er wel even over praten met Jan Diederick”, wilde Maas zich indekken.

“Ik heb in het colofon van Nota Bene gekeken, Maas”, reageerde Gravenstein vals, “en achter jouw naam staat: hoofdredacteur. Jij bent toch de baas over het blad?”

“In theorie wel.”

“Dus ik moet bij Jan Diederick zijn?”

“Nee, nee”, haastte Maas zich, “je hebt gelijk. Ik zal dit zelf beoordelen. Mag ik je terugbellen?”

“Dus goedbeschouwd heb je geen last van die figuur Emile”, concludeerde Bert Flinkevleugel. De psychotherapeut droeg een overhemd met fleurig ruitmotief en een corduroy jasje. Tijdens de praatessie nam hij plaats in een comfortabele lederen leunstoel en observeerde zijn patiënt. Hij sloeg zijn benen over elkaar en wipte neurotisch de vrijhangende voet op en neer, alsof zijn oren muziek hoorden die niemand anders hoorde. Meestal de linker-, incidenteel de rechtervoet. Op zijn schoot lag een eenvoudig blocnote, waarop hij af en toe een aantekening plaatste. Het kon een belangwekkende observatie zijn, maar ook een mal gezicht. Of een poppetje. Boter-kaas-en-eieren. Maas kon het niet zien.

“Het is haast een vriend, zo lijkt het wel.” Flinkevleugel keek hem uitnodigend aan.

“Het is een vriend die me aan het denken zet”, vervolgde Maas mat, “en me soms op mijn nummer zet.”

“In aanwezigheid van andere mensen?”

“Ook.”

“Dus hij is heel nadrukkelijk aanwezig.”

“Hij is er altijd, maar hij bemoeit zich niet voortdurend met me.”

“Wat vind je daarvan?”

“Als hij zich met me bemoeit, heeft hij vaak gelijk. Dus ik leer van hem.”

“Emile heeft het beter voor elkaar dan jij”, provoceerde Bert.

“Dat kun je wel zeggen. Ik denk niet dat je mij een geslaagd staatsburger kunt noemen. Eigenlijk is alles wat ik aanpakte wel mislukt.”

“Zoals?”

“Mijn huwelijk.”

“Is het jouw schuld dat je huwelijk mislukte?”

“Dat voel ik wel zo.”

“Dus het is niet de schuld van je vrouw.”

“Je mag het mij meer aanrekenen.”

“Want jij bent een beter mens?”

“Ik ben misschien slimmer dan zij is.”

“Slimmer.”

“Intelligenter.”

“Intelligenter.”

“Ik droeg de verantwoordelijkheid. Ik was de kostwinner. Ik heb haar uit haar natuurlijke omgeving gehaald.”

“Jij hebt goed werk verricht. Je hebt haar behoed voor een leven in armoede op het platteland. Goh, dat zij dat allemaal heeft geaccepteerd.”

“Ik denk ook dat onze ontwikkelingen niet parallel liepen.”

“Jij ontwikkelde je meer? Beter? Sneller?”

“Misschien wel. Door mijn werk en zo. Zij zat maar thuis.”

“Dat moest ze van jou.”

“Dat niet. Daar koos ze voor. Ze wilde voor de kinderen zorgen.”

“Zij koos, maar jij bent verantwoordelijk.”

“Zo voel ik het wel een beetje. Ik heb haar niet meegenomen in mijn ontwikkeling en toen is ze zichzelf gaan ontwikkelen.”

“In een richting die jij niet wilde.”

“Ik zag er niks in. Zeker niet toen ze thuiskwam met verhalen over die goeroe. Die maakten me bang.”

“Je dacht dat ze verliefd was. Je vreesde dat je haar kwijtraakte.”

“Daar leek het wel op.”

“En dat werd ze omdat ze uitgekeken was op jou. Waar komt die lage eigendunk vandaan, Maas?”

“Dat zei Emile.”

“En je geloofde hem.”

“Er waren wel aanwijzingen dat hij het bij het rechte eind had. Haar zus dacht er ook zo over.”

“Heb je ooit nagedacht over de vraag of je misschien niet te snel wantrouwend bent. Heb je haar bijvoorbeeld wel eens rechtstreeks gevraagd of ze verliefd was op een ander?”

“Bertha?”

“Bertha.”

“Ja. Maar ze ontkende het.”

“En dat geloofde je niet.”

“Ik weet het niet. Ik twijfelde.”

“Je twijfelt aan alles en iedereen. Ook aan jezelf. Alleen niet aan Emile.”

“Emile is een vriend. Hij ziet de dingen scherper dan ik.”

“Als je me over Emile vertelt, krijg ik de indruk dat het een relschopper is. Een intrigant. Is hij jaloers?”

“Emile? Hij heeft het beste met me voor.”

“Onbaatzuchtig hoor. Hij heeft niet het beste voor met zichzelf? Als jij de hele wereld wantrouwt behalve Emile, dan bied je hem een bevoorrechte positie.”

“Misschien wel. Maar hij zet me aan het denken.”

“We gaan een nieuwe afspraak maken, Maas. Ik geef je wel wat huiswerk mee. De komende twee weken schrijf je op wat Emile tegen je zegt, op welke momenten hij dat doet en wat je daarvan vindt. Dat bespreken we tijdens de volgende sessie. Afgesproken?”

“Ik ga het proberen.”

“O ja, Maas...”

“Ja?”

“Heb je naast Emile nog andere vrienden?”

“Ik heb geen andere vrienden nodig. Uiteindelijk belazeren ze je allemaal. Emile is er altijd en ik kan op hem vertrouwen.”

“Mooi zo”, sloot Flinkevleugel af. “Het is goed dat je gekomen bent. Was het je eigen idee?”

“Niet helemaal. Ik voelde me niet goed en ben naar de huisarts gegaan. Die adviseerde me te bellen.”

“Verstandig. Ik denk dat ik iets voor je kan betekenen. Maar

reken wel op een flink aantal sessies. Ik ben bang dat er wat achterstallig onderhoud is. Zie je daar tegenop?”

“Ik vind alles prima, zolang het me helpt.”

“Mooi. Over veertien dagen dan. Hou je goed.”

“O ja”, hield hij Maas staande bij de deur, “Hoe ben je verzekerd? Meestal worden de eerste vijftien sessies betaald door de verzekeraar.”

“Dat zal dan wel”, reageerde Maas gepikeerd. Het ergerde hem dat een verzekeringsmaatschappij bepaalde hoe lang zijn genezingsproces mocht duren. Harder dan nodig sloeg hij de deur achter zich dicht. De kille wind van de Prinsengracht overviel hem.

“Zo”, klonk het in zijn oor, “we gaan opschrijven wat ik zeg. Maar toch niet alles, mag ik aannemen? Je gaat jezelf niet voor schut zetten tegenover zo'n gemankeerde wetenschapper. Weet je dat een psycholoog helemaal geen dokter is? Een psychiater wel, een psycholoog niet. Maar jij bent niet gek. Jij hebt geen psychiater nodig. Als je gek bent, moet je naar de psychiater. Psychologen zijn kletsmajors. Zag je niet dat zijn veter loszat?” Emile ratelde door. “Wat zal je aannemen van een man die niet eens zijn eigen veter kan strikken. Bovendien is hij homo. Met van die manier-tjes. Veel vorm, weinig inhoud. Heb je hem één opmerking horen maken die je niet zelf ook had kunnen bedenken?”

Hij kon het niet helpen. Zijn tranen stroomden onstuitbaar. Bertha had foto's willen weggooiden omdat ze haar herinnerden aan haar oude leven, het leven waarvan ze afscheid had genomen, maar John Jack had ze meegenomen naar zijn vader. Maas had ze vluchtig bekeken, maar het beeld van zijn jonge dochters op een mooie zomerdag in het park, raakte hij niet kwijt. Toen hij die foto maakte leek het leven hem toe te lachen. Waarschijnlijk was hij toen gelukkig, realiseerde hij zich nu. Geluk bestaat alleen in de herinnering, schoot hem een tekst van schrijver Godfried Bomans te binnen. Op een schaars moment van opperste geluk, besef je niet dat je gelukkig bent. Dat komt altijd pas later. Een trieste constatering, had Maas gedacht. Geluk bestaat dus niet, want het geluk dat je achteraf

ervaart, wordt overschaduwd door de pijn van het besef dat je er niet van genoot toen het zich aandiende.

Op deze wijze had hij zijn kinderen niet willen kwijtraken. Hij had ze willen zien opgroeien en het huis zien verlaten omdat ze gingen studeren of trouwen. Nu was hij degene die het huis had verlaten en hij voelde zich om beurten dader en slachtoffer. En soms beide tegelijk. Hij nam het Bertha kwalijk en hij verweet zichzelf zijn slappe houding, maar de meeste tijd was hij verdoofd van verdriet.

Op de televisie was een bericht geweest van een omgeslagen rijnaak. Autoriteiten blikten streng in de camera en maakten zich zorgen over mogelijke vergiftiging van het Rijnwater, beurtschippers klaagden over de oplopende vertraging en bergers tekenden de gecompliceerde ligging van het wrak. Maar Maas zag in zijn hoofd twee deinende kinderlijkjes in het woongedeelte van het schip. De jonge dochters van de schipper waren verrast in hun slaap en hadden geen kans tegen de kille dood, die hun in een wurgende omarming had genomen. Hun wanhoopskreten smoorden in het koude, donkere water tot hun longen waren volgelopen en ze stikten. Maas kreeg het beeld niet uit zijn gedachten en had de foto's van zijn eigen dochters opgezocht.

“Stel je voor, Emile, dat zoiets met hen was gebeurd”, had hij tegen de foto gesproken. “Ik had het niet overleefd. Ik wil dat ze lang en gelukkig leven. Ik hou van ze.”

“Tegen wie praat je?” had John Jack gevraagd en hij had zijn wangen drooggeveegd en hem, gevangen in zijn gevoelens, zwijgend aangekeken.

“Gravenstein.”

“Dag Maurits, met Maas Minderman. Stoor ik?” Maas was altijd bang een ander te storen.

“Nee menneke, wat kan ik voor je doen?”

“Maurits, we moesten het maar doorzetten. Ik kan per slot van rekening niet eeuwig over kulonderwerpen blijven schrijven.”

“Wat voor onderwerpen?”

“Kulonderwerpen!”

“Ah, juist, dan versta ik je goed. Je wilt het verhaal gaan schrijven? Prachtig m'n jong! Je hebt groot gelijk.”

Twee dagen later zat hij op het Brabantse kantoor van de notaris.

“Wil je een pilske of liever eerst een kop koffie?” Maas wilde serieus genomen worden en koos voor bier.

“Hier heb je de namen van de foute mannenbroeders. En dit zijn de documenten. Ik heb ze allemaal voor je laten kopiëren. Hier, de datum, de panden die het betreft en de verkoopprijzen. Zie je? In één dag van vierhonderdduizend naar één komma één miljoen. Als dat geen oplichterij is.”

“En dat weet je zeker? Het kan niet zijn dat het pand meer waard geworden is of zo?”

“De minne gai nie war, zeggen ze in Brabant. In één dag? Nee m'n jong, dit zijn criminelen. Van de ergste soort.”

Maas bladerde door de gekopieerde documenten en probeerde zijn gedachten te ordenen. Eindelijk had hij materiaal in handen waarmee hij een onthullend journalistiek product kon maken. Zijn naam zou in de krant staan en waarschijnlijk zou de televisie belangstelling hebben. Dit was zijn wraak op de samenleving die hem een leven lang had genegeerd, gekleineerd en gemeden.

“Je weet zeker dat ik dit kan meenemen?”

“Broeder, ga er je goddelijke gang mee.”

“Wil je het verhaal nog wel even lezen, als ik het afheb? Om te controleren of ik dingen toch niet verkeerd begrepen heb?”

“Als je dat wilt. Jong, je glas is leeg. Vatten we d'r nog een?”

“Ze zijn lekker, Maurits.”

“Da's abdijbier, m'n jong. Dat smaakt anders dan de uilenzeik van meneer Heineken.”

Het bier smaakte hem uitstekend. Voor het eerst in zijn leven, eigenlijk. Hij lustte nog wel een glas.

Het was een idee van Beer. “Je moet er eens uit, Maasman”, had hij hem door de telefoon aangemoedigd. “Volgens mij kom je die kamer nooit af.” Maas had tegengeworpen dat de alimentatieplicht

hem alle ruimte voor verzetjes ontnam, maar hier stonden ze dan, in het snookerpaleis, in het centrum van de stad.

“Ik kan helemaal niet biljarten”, had Maas schrikachtig opgemerkt bij het betreden van de schaars verlichte ruimte, waar meer dan twintig tafels stonden opgesteld. “Ik ook niet”, had Beer breed lachend geantwoord, “maar wat maakt het uit? We proberen gewoon wat te raken.” En hij had schalks geknipoogd. Beer had twee biertjes besteld. Een Heineken en een Westmalle tripel.

Ze zagen elkaar niet vaak meer. Beer was na de scheiding van Klaaske verhuisd naar het noorden van het land en eigenlijk hadden ze elkaar niet zo veel te vertellen. Maas was diep in zijn hart nog altijd jaloers op Beer, die het leven leidde dat hij zelf zou willen leiden, maar niet kon en durfde.

“Hoe is het nou met je?” vroeg Beer, terwijl hij zich met bravoure uitstreckte op het biljart om een geoefend poolspeler te acteren. “Let op: paarse twaalf.”

“Gaat wel”, antwoordde Maas. “Ik ben bezig met een boeiend verhaal. Over frauderende notarissen.”

“Yes!” Hij hoorde hoe een bal met een vermoeide zucht werd ingekapseld door de katoenen draden van de pocket. “Nog vier Maas. Let op.”

De ballen kraakten luid en Beer keek hem beteuterd aan.

“Jouw beurt.”

“Privé gaat het niet zo goed, maar ik heb wel lol in mijn werk. Het tijdschrift wordt gewaardeerd en ik kan goed overweg met de directeur. En soms hebben we aardige verhalen die de dagbladpers halen. Shit.”

“Jammer. Zie je Bertha nog wel eens?”

“Nooit. Daar heb ik geen behoefte aan. Zij heeft de echtscheiding aangevraagd, maar ik mag de rekening betalen. Ik betaal de hypotheek en een fikse alimentatie en Bertha doet geen flikker. Ze gaat zelfs mee met reisjes van die kuttempel. Ik leef op bijstandsniveau.”

“Kan je het niet naast je neerleggen, Maas? Je gaat eraan kapot. Mooie bal.”

“Mazzel. Naast me neerleggen? Dat is makkelijk gezegd. Ik

heb mijn best gedaan om wat te maken van ons huwelijk en nu sta ik in de supermarkt te zoeken naar de aanbiedingen van de dag omdat ik van minder dan honderd piek per week moet rondkomen. De zeven.”

“Zo! Dat scheelde niet veel. Maar het vreet je op, zie ik. Je klinkt verbitterd. Daar ga je aan kapot. En je omgeving ook. Zie je de kinderen nog vaak? Blauwe tien.”

“Knappe jongen als je die raakt. John Jack zie ik elk weekend. Dat houdt me zo'n beetje op de been.”

“Mis. Jij bent. Nog drie.”

“Jammer. Paarswitte vier.”

Maas nam te weinig tijd voor zijn stoot en via een onvoorziene kluts rolde de zwarte bal tergend langzaam in de richting van de pocket. Gebiologeerd volgde hij de bal, die zich in slow motion over het groene laken bewoog.

“Die gaat het net redden”, taxeerde Beer.

“Vergeet het maar”, reageerde Maas, “die rolt er keurig in. Kutkluts.”

“Kom op! Het is maar een spelletje.”

“Als ik één keer blaas blijft hij precies voor het gat liggen”, voor-spelde Maas.

“Niet doen. Je kan hem ook met je hand tegenhouden, maar dat is lullig.”

“Mag niet hè”, keek Maas quasi teleurgesteld.

Kort balanceerde de zwarte bal op de rand van de pocket, daarna zakte ze met een voldane zucht in het gehaakte net.

“Ja hoor. Gefeliciteerd. Eerste pot voor jou.”

“Danku, danku, danku, maar het is slechts een spelletje, McManus. Een spelletje. Nieuwe ronde, nieuwe kansen. Ik haal nog wat te drinken. Een Belgje?”

“Ik heb een vaste hand nodig. Doe maar.”

Maas zag Beer swingend in de richting van de bar lopen en hij tikte zijn keu ritmisch op de vloer. Daarna bewoog hij zijn ogen traag naar het groene laken van de pooltafel. In gedachten volgde hij de loop van de zwarte bal. Daar ging zijn leven, zwolg hij in zelfmedelijden. Je zag hem langzaam maar zeker naar de verdom-

menis gaan en niemand deed iets om het te voorkomen, want dat stonden de spelregels niet toe.

Maar deze avond had hij het naar zijn zin. Het Trappistenbier smaakte hem goed en een keer niet op zijn kamer zitten, was een onverwacht plezier. Hij probeerde ervan te genieten.

“Zo. Eén Vlaamse tripel voor de verliezend finalist, rechtstreeks uit de abdij van Westmalle”, probeerde Beer hem op te monteren.

“O ja: herinner je je Connaisseur nog, die doorgedraaide Fransoos die bij ons was komen aanwaaien? Hij is dood. Uiteindelijk heeft hij zijn geweer op zichzelf gericht. Hij heeft de loop tegen zijn kin gezet en heeft de trekker overgehaald. De kamer zat onder de smurrie. Blij dat ik er weg ben.”

“Gezondheid, Beer”, moest Maas even slikken. “Bedankt dat je me uit mijn hol hebt gesleept. Zelf kom ik tot niets meer. Ik leef als een zombie, ik vind niets meer leuk en alles is me te veel.”

“Maas, de lamp van mijn slaapkamer is stuk. Heb je straks even tijd?”

“Godverdomme!” vloekte hij, in zichzelf. “Nu echt niet, Violet! Ik zit een erg ingewikkeld artikel te schrijven.”

“Je doet tegenwoordig niet anders dan werken. Straks dan? Ik wil over een half uur naar bed.”

“Verdomme!” vloekte Maas nogmaals en hij schoof zijn stoel woest achteruit.

“Je kan ook nee zeggen”, probeerde Emile nog, maar hij beende met zware stappen naar de kamerdeur. “Vlug dan even, Violet. Het is echt een ingewikkeld stuk.”

“Pas je wel goed op jezelf? Je werkt veel te lang en je ruikt naar bier. Waarom kom je niet gezellig bij mij wat drinken.”

“Geen tijd, Violet, ik moet doorwerken. Als het allemaal achter de rug is, kom ik met je bijpraten.”

De lamp in Violet's slaapkamer gaf weer licht nadat Maas hem had vastgedraaid en teleurgesteld zag ze hem verdwijnen naar zijn eigen vertrek.

“Waar was ik gebleven...”, mompelde hij in zichzelf. “Nota-

ris Cheddar komt in deze drie zaken voor, steeds bij transacties waarin panden vier keer op een dag van eigenaar wisselen en in prijs bijna verdubbelen... In Rotterdam komt de naam Schreber steeds terug..”

Het verhaal vorderde traag, want de materie was weerbarstig en Maas wist dat hij zich geen fouten kon permitteren.

“Schreber.”

“Minderman hier, van het syndicaat. Hoofdredacteur van Nota Bene. Mag ik u kort wat vragen?”

“Gaat uw gang.”

“Misschien vervelend voor u, maar ik heb hier wat kopieën van documenten waaruit blijkt dat u betrokken bent geweest bij een paar abc-constructies.”

“Wat is daar mis mee?”

“In alle gevallen stijgt de prijs van het verhandelde onroerend goed binnen een dag met enorme bedragen. Is daar een verklaring voor?”

“Waarom zou ik u daarvoor een verklaring moeten geven? De prijs van een pand wordt bepaald door koper en verkoper, daar heb ik als notaris niets mee te maken. Maar wat wilt u met die informatie?”

“Ik ben bezig met een artikel voor Nota Bene. Iemand heeft me gewezen op een paar transacties die niet zouden kloppen. Daarom bel ik u. Ik pas hoor en wederhoor toe, zoals dat gebruikelijk is in de serieuze onderzoeksjournalistiek.”

“Onderzoeksjournalistiek? Waar hebt u het over? U zegt dat u namens het syndicaat belt. Ik betaal uw salaris!”

“Nota Bene wordt gemaakt op basis van een redactiestatuut. Dat wil zeggen dat ik een eigen verantwoordelijkheid heb. Ik doe gewoon mijn werk en ik doe het nog netjes ook. Ik had me ook kunnen beperken tot het weergeven van de feiten die ik uit de akten haal. Ik heb ze hier voor me liggen.”

“Dus ik lees straks in mijn eigen tijdschrift - dat ik tot nu toe overigens ongelezen in de prullenmand gooide - dat ik heb gefraudeerd? Ik heb wel iets beters te doen. Goedemiddag!”

“Gravenstein!”

“Dag Maurits. Maas Minderman hier. Ik heb die Schreber gebeld en hij wil me niet eens te woord staan. Weet je honderd procent zeker dat hij heeft gefraudeerd?”

“Jongske, laat je niet afpoeieren. Die Schreber is zo fout als maar zijn kan. Heb je de akten gelezen? Nou dan! Hij is niet één, maar wel vijf keer over de schreef gegaan. Maar logisch toch dat hij ontkent? Dat meneertje voelt nattigheid en niet zo zuinig ook! Gewoon doorgaan m'n jong!”

“Schreber.”

“Goeiendag. Nog een keer met Minderman. Ik zou u nogmaals om een reactie willen vragen.”

“Dat komt nu niet goed uit. Kun je een keer langskomen?”

“Dus u wilt wel reageren?”

“Niet door de telefoon.”

“Ik heb wel een beetje haast. Over een week is mijn deadline al...”

“Je wát!?”

“Deadline, de dag waarop ik de kopij moet inleveren.”

“Wát moet je inleveren!?”

“De kopij, de tekst van het artikel. Voor Nota Bene.”

“Wat heb ik daarmee te maken?”

“Ik zou wel graag uw reactie meenemen.”

“Dat zég ik toch! Maak maar een afspraak.”

“Voor morgen?”

“Deze week kan ik niet.”

“Maar volgende week is mijn deadline.”

“Morgen is goed. Zes uur.”

“Zo laat?”

“Dan is het kantoor gesloten. Ik ga hier niet met alle mensen om me heen zitten. En er moeten ook cliënten geholpen worden. De winkel draait gewoon door.”

“Morgenavond, zes uur. Ik zal er zijn.”

“Komt IJspeert mee?”

“Nee, er komt niemand mee.”

“Streefkerk ook niet?”
“Niemand.”

Het kantoor van Schreber was gevestigd in een massieve steenklomp aan de Rotterdamse Mathenesserlaan. ‘Mr. Ch. Schreber, notaris’ vertelde de kleine koperen plaat naast de deurbel. Hij haalde twee keer diep adem en drukte op de knop. Tot buiten klonk het aarzelend geluid van een haperende elektrische bel. Vrijwel meteen opende zich de glimmend gelakte houten voordeur en stond hij oog in oog met een verstoord kijkende man in lichtgrijs, niet kreukvrij zomerkostuum. “Schreber, komt u verder.”

De notaris ging hem voor naar zijn werkruimte, een grote tuinkamer waarin het bureau centraal voor de openslaande deuren was geplaatst. De kamer was rommeliger en goedkoper ingericht dan de buitenzijde van het pand deed vermoeden. Het bureau dateerde uit de vroege jaren zestig, schatte Maas, en lag vol slordig gestapelde vellen papier. Sommige waren gestopt in transparante plastic mappen, andere lagen schots en scheef in wankel evenwicht op elkaar. Tegen de muur stond een dressoir uit een periode die Maas niet kon thuisbrengen, maar de lichte kleur hout en de geslepen glazen ruitjes gaven het een goedkoop aanzien. Als dit een frauderende notaris was, dacht Maas bij zichzelf, dan hield hij er niet veel aan over of hij besteedde zijn extra inkomsten aan andere zaken dan aan de inrichting van zijn kantoor.

“Ik kan u geen koffie aanbieden, want de medewerkers zijn allemaal naar huis”, verontschuldigde de notaris zich leugenachtig. Maar dat hinderde Maas niet: hij kwam hier om de man te belasten en het nuttigen van een versnapering zou hem compromitteren, meende hij. Hij had bovendien medelijden met de notaris, die met het bezoek in zijn maag zat, merkte hij.

“Welaan, wat kan ik voor u doen? Eh... zullen we afspreken dat we het niet later maken dan zeven uur? Mevrouw Schreber hecht aan vaste tijden voor het avondeten.”

“Geen probleem”, dacht Maas. Hij was blij met het voorstel, want hij voelde zich niet op zijn gemak tegenover de man die hij ging beschuldigen van fraude.

“Hier gaat het dus om”, begon Maas quasi-doortastend, en hij opende zijn koffer om er een stapel documenten uit te pakken.

“Ik weet waar het om gaat”, onderbrak Schreber hem. “U hebt mij door de telefoon geïnformeerd. Het gaat om een paar abctransacties.”

Maas zat met de geopende koffer op zijn schoot en keek de notaris vragend aan. “Ik hoef u niets te laten zien?”

“Ik weet waar u op doelt. Heemraadssingel, Passerelstraat, Avenue Concordia, Goudsesingel...”

“Goudsesingel?” riep Maas verbaasd uit, “Die zit er niet eens tussen. Ik heb hier Heemraadssingel, Mathenesserlaan twee keer, Passerelstraat inderdaad, Avenue Concordia en dit is Goudserijweg.”

“Dan zal het de Goudserijweg zijn en niet de Goudsesingel”, maakte de notaris een wegwerpgebaar. “En de Mathenesserlaan is al van lang geleden hoor.”

“Maar hebt u een verklaring voor die enorme prijsstijgingen?” probeerde Maas ter zake te komen. “Avenue Concordia is meer dan verdubbeld in een paar uur tijd!”

“Noem het naïef”, keek Schreber hem hulpeloos aan. “Notarissen zijn geen boeven en vergeten daardoor dat ze soms met boeven te maken krijgen. Ik heb er nooit kwaad in gezien. Achteraf wel, natuurlijk, toen de lokale pers er in ging roeren. Dan denk je wel eens: hoe kon ik zo stom zijn? Maar achteraf...”

“Kun je een koe in zijn kont kijken”, vulde Maas aan.

“Pardon?”

“Dat is een uitdrukking.”

“O! Amusant. Die kende ik niet. Inderdaad: achteraf... hoe zei u nou?”

“Kun je een koe in de...”

“In de kont kijken! Ja, dat was ’m! Die moet ik onthouden. Een koe in de kont kijken. Wilt u misschien een sigaartje?”

“Nee, dank u wel. Ik rook niet. Ik krijg last van prikkende ogen.”

“Verstandig. Waar waren we. Bij stommiteiten, ja. Kijkt u eens om u heen”, vervolgde hij, terwijl zijn hand een halve cirkel be-

streek alsof hij in slow motion een fictieve frisbee weggooide voor zijn speelse hond, “ik geef niet om luxe. Ik houd van mijn werk, ik help mensen met waterdichte juridische contracten, ik verhinder dat ze een miskoop doen, ik richt een bv op voor een ondernemer of een stichting voor een goed doel. Dat laatste doe ik overigens vaak voor een vriendenprijs, maar dat terzijde. Dat is het. Daarmee ben ik tevreden. Zou ik dan mijn goede naam op het spel zetten door met boeven in zee te gaan?”

“Maar u hebt toch wel eens een vraag gesteld”, veronderstelde Maas, “als u hetzelfde pand drie keer op een dag zag langskomen tegen een steeds hogere prijs?”

“Dat had ik moeten doen, daar hebt u gelijk in. Volkomen te-rechte vraag. Maar ik heb het niet gedaan. Ik dacht dat er wel een plausibele verklaring voor was.”

“Welke dan?” drong Maas aan.

“Verkoper a kende koper c niet en verkoper b wel. Dus a was blij dat hij pand voor vier ton kwijt was, maar hij wist niet dat c het dolgraag wilde hebben voor acht ton. En b wist dat wel. Zo-iets. Ik geef het toe hoor: erg naïef.”

“Hoe naïef kun je zijn?” mengde Emile zich in het gesprek.

“Kennelijk heel naïef”, antwoordde de notaris, “maar naïviteit is niet bij wet verboden, is het wel?”

Maas wist niet wat hij met de verklaring van Schreber aan moest. Om zeven uur namen ze afscheid en hij beloofde de notaris nog eens na te denken over het artikel.

“Gravenstein!”

“Maurits, met mij.”

“Jongske!”

“Kan het niet zijn dat die Schreber gewoon verschrikkelijk wereldvreemd is en niet opzettelijk heeft gefraudeerd?”

Door de telefoon klonk een rokerige lach. “Wereldvreemd? Laat me niet lachen, jong. Heeft Christiaan de zielenpiet zitten spelen? Och, wat is het toch een doortrapte schurk. In dat kantoortje van hem met die ouwe zooi zeker? Ach, m’n jong, je moet eens bij meneer thuis gaan kijken. Een villa in Kralin-

gen met kunst aan de muur waar Boymans jaloers op zou zijn. Wereldvreemd! Ha ha ha. Je bent me d'r een, jongske. Ik had je voor minder naïef aangezien. Maar wat nu? Laat je hem lopen?"

"Ik neem wel zijn reactie in het artikel op. Hij moet me er niet van kunnen beschuldigen dat ik geen wederhoor heb toegepast."

"Prima jongen, prima. Hij maakt zich er alleen maar belachelijk mee. Buiten jou is er niemand die in zo veel naïviteit gelooft. Schrijf het verhaal op, zet zijn reactie erin en laten we kijken wat er gebeurt. Goed?"

"Dat ga ik doen. Dank je, Maurits."

"Zo. Fijn dat je er bent. Ga zitten. Hoe is het?"

"Gaat wel."

"Gaat wel. Nog iets op papier gezet, zoals ik je vroeg?"

"Sorry Shrimp. Ik ben er niet aan toegekomen."

"Niet aan toegekomen. Dat kan gebeuren", reageerde de psycholoog begripvol. "Vond je het vervelend om te doen?"

"Nogmaals sorry. Ik heb het tamelijk druk gehad."

"Druk gehad. Dat kan gebeuren. Emile nog gesproken?"

"Hij is vaak weg de laatste tijd. Ik denk dat hij me niet wil lastigvallen als ik het druk heb."

Het veertiendaagse gesprek met psycholoog Bert draaide op routine. Ze hadden er allebei niet veel zin in, zo bleek uit de conversatie. Maas was hem uit balorigheid Shrimp gaan noemen. Hij bedoelde shrink, maar vergiste zich en de psycholoog was de Engelse taal onvoldoende meester om de vergissing op te merken.

"Ik ben gaan biljarten. Met Beer."

"Beer?"

"Een ex-zwager van me. Hij was getrouwd met de zus van mijn ex."

"Afleiding en ontspanning zijn goed voor je. Prima."

"Verder heb ik het druk met een moeilijk verhaal over fraudeerende notarissen. Dat zal inslaan als een bom."

"Hoe voel je je daarbij?"

"Wel goed. Ik heb het idee dat ik eindelijk zal doorbreken als onderzoeksjournalist. Ik onthul een heel netwerk van samenwer-

kende vastgoedhandelaren, taxateurs en notarissen.”

“Je gaat groot onrecht aanpakken.”

“Zoiets ja.”

“Mooi. Het gaat dus allemaal goed.”

“Had ik al verteld dat ik een bezoek heb gebracht aan mijn vroegere school?”

“De eliteschool van de Jezuïeten? Nee, dat heb je me niet verteld.”

“Ik hoorde er een raar verhaal over een vroegere pater. Hij was overgeplaatst naar een klooster in de Ardennen. Voor zijn rust. Toen ik naar huis ging, had ik een heel vreemd gevoel.”

“Overgeplaatst voor zijn rust? Wat is daar vreemd aan? Wat voor gevoel had je dan?”

“Dat kan ik niet thuisbrengen. Alsof er zwaar onheil stond te gebeuren. Ik keek naar een raam in de gevel van het schoolgebouw en de rillingen liepen over mijn rug.”

“Bijzonder. En dat kon je niet verklaren.”

“Volgens Emile was er iets gebeurd achter dat raam, maar ik herinner me echt niets. Ik heb wel van een kamer gedroomd. Ook heel chaotisch. Ik moest er komen omdat ik straf had.”

“Weet ie wie er in die kamer was?”

“Dat herinner ik me niet.”

“Was er een man?”

“Ik geloof het wel, maar het was allemaal erg onduidelijk.”

“Heb je het idee dat er echt iets is gebeurd of denk je dat het gewoon een nare droom was?”

“Ik weet het niet. Heel vaag staat me er iets van bij, maar ik denk dat ik het heb gedroomd.”

“Denk je dat je meer gebeurtenissen uit het verleden bent vergeten?”

“Sommige dingen wel. Ik zag eens een foto van het oude Provinciehuis, van voor de verbouwing, en opeens herinnerde ik me dat ik daar de schuilkelders heb gezien.”

“Waarom was je dat vergeten, denk je?”

“Ik heb geen idee. Misschien was het wel onbelangrijk. Je kan toch niet alles onthouden?”

“Maar toen je een foto zag, kwam het weer boven.”

“Geen idee hoe dat kwam.”

“Was het een vervelende ervaring?”

“Die schuilkelder?”

“Ja.”

“Het was wel vreemd. Ik fantaseerde dat er een atoomoorlog was en dat ik naar binnen wilde, maar de deur was dicht.”

“Je kon er niet in.”

“Ik mócht er niet in. Ik hoorde stemmen en mensen die lachten.”

“Je hebt een rijke fantasie Maas.”

“Zo gek is dat toch niet?”

“Zou het kunnen dat Emile je af en toe in de war brengt?” op-
perde Shrimp voorzichtig.

“In de war brengt!?! Wat een misvatting!” Verontwaardigd nam Emile het woord. Shrimp schrok van de heftigheid van zijn reactie.

“Ik help Maas juist met het terugvinden van vergeten gebeurtenissen en ervaringen.”

“Ik hoor wat je zegt, Emile, maar ik ben even in gesprek met Maas”, probeerde Shrimp hem tot bedaren te brengen, maar hij bereikte het tegenovergestelde.

“Wie met Maas in gesprek is, is met mij in gesprek. Ik weet wel dat je mij niet mag. Jij probeert mij los te weken van Maas, maar dat zal je niet lukken.”

Shrimp schoof ongemakkelijk over de zitting van zijn lederen draaifauteuil, die hartverscheurend kraakte in de verder ijzige stilte.

“Ik denk”, hervatte de therapeut voorzichtig, “dat je een belangrijk deel van Maas’ leven bent, Emile, maar je invloed is niet altijd positief. Je brengt hem soms aan het twijfelen en je stuurt zijn geheugen, waardoor hij dingen vergeet of zich anders herinnert dan ze zich hebben voorgedaan.”

“Noem eens een voorbeeld!” eiste Emile.

“Wat is er gebeurd in die kamer achter dat raam in het schoolgebouw, Emile? Is er wel iets gebeurd? Of wil jij dat Maas déntkt dat er iets gebeurd is?”

“Maas verdringt soms dingen”, antwoordde Emile gede-
deerd. “Dan help ik hem.”

“Want jij weet dat er iets is gebeurd”, provoceerde Shrimp.

“Ik weet wat er is gebeurd, ja.” Hij richtte zijn hoofd op en keek de psycholoog uitdagend aan. “Er is daar iets gebeurd.”

“Wat dan, Emile, wat dan?” hield Shrimp aan. “Wat is daar gebeurd dat zo vreselijk was dat Maas het heeft verdrongen?”

“Dat weet Maas nog heel goed”, keek hij Maas dwingend aan.

“Maas?” richtte de psycholoog zich tot hem.

“Ik weet het niet meer”, antwoordde hij. “Maar als Emile zegt dat er iets gebeurd is, dan is het misschien wel zo.”

“Er liepen niet voor niets rillingen over onze rug”, vulde Emile aan.

“Onze rug?” informeerde Shrimp.

“Ja, onze rug”, antwoordde Maas. “We voelden het allebei.”

De psycholoog bekeek zijn cliënt en knikte. “Zou het iets zijn om te accepteren dat je geheugen je een keer in de steek laat, Maas? De gebeurtenis even naast je neerleggen? Misschien voelt het wel prettig als je die rugzak met ervaringen en herinneringen even kunt afleggen. Je hoeft toch niet alles altijd met je mee te dragen?”

“Onzin!” krijste Emile. “We moeten niks naast ons neerleggen. Niks vergeten! Het is gebeurd en de schuldigen moeten gestraft worden!”

Hij begon zwaar te ademen, alsof hij moeite had om zuurstof binnen te krijgen, en hij draaide onrustig op zijn stoel. “Het is warm hier, Shrimp.”

“Ik kan een raam openen, maar probeer rustig vanuit je buik te ademen. Heb je nog vaak last van hyperventilatie?”

“Ik heb het redelijk onder controle”, loog Maas. “Ik heb gemerkt dat de klachten wegblijven als ik af en toe een Trappistenbiertje drink.”

“Af en toe?”

“Twee of drie per avond. Dan slaap ik goed. En een enkele keer overdag, voor het geval dát.”

Shrimp was opgestaan om een raam te openen. “Geval wát?”

“Als ik iets vervelends moet doen. Een moeilijk gesprek of zo.”

“Dat gaat beter met een Trappistenbiertje?”

“Soms twee. Dan voel ik me ontspannen.”

Flinkevleugel schoof de mouw van zijn overhemd terug, zodat zijn polshorloge zichtbaar werd. “Het is tijd, Maas. Gaat het?”

“Het zal wel móeten hè?”

“Zien we elkaar over veertien dagen?”

‘Notarissen betrokken bij discutabele abc-constructies’ zette Maas boven zijn artikel en hij keek tevreden toen hij het stuk per e-mail naar Gravenstein stuurde. “Goed verhaal, m’n jong”, reageerde de notaris de volgende dag. “Ik heb wat kleine aanmerkingen, maar de feiten kloppen en in grote lijnen heb je het goed verwoord. Wanneer verschijnt het blad?”

“Ik hoop over twee weken”, antwoordde Maas. Hij was er nog altijd niet gerust op dat IJspeert zijn onthullingen zou waarderen, maar hij was ervan overtuigd geraakt dat zijn werk belangwekkend was, dat het een wantoestand aan de kaak zou stellen en onrecht bestreed.

“Een aantal notarissen heeft zich het afgelopen anderhalf jaar schuldig gemaakt aan frauduleuze handelingen”, las hij de eerste regels van zijn artikel terug. “Ze waren betrokken bij de totstandkoming van ontoelaatbare abc-constructies en werkten samen met malafide makelaars en vastgoedhandelaren. Ze hielpen daarvoor mee aan oplichting van hypothecair financiers.”

“En indirect aan aantasting van het vertrouwen in het notariaat”, had Gravenstein toegevoegd.

“Nuttige aanvulling”, sprak Maas in zichzelf, “al komt dat element verderop in het verhaal wel aan de orde.” Toch tikte hij de suggestie van Gravenstein in de tekst.

“Zo.” Hij las zijn verhaal nogmaals door, corrigeerde een paar vergeten typefouten en beoordeelde de wijzigingsvoorstellen van Gravenstein. Uiteindelijk was hij tevreden. Hij drukte op de knop waarmee de tekst naar de vormgever werd verzonden en slaakte een diepe zucht. “Eerst maar even een kop koffie”, mompelde hij in zichzelf.

“Klaar?” Graetheide-Groen keek hem vragend aan.

“Ik denk het wel.”

“Goed stuk geworden?”

“Ik vind van wel. Het zal wel wat stof doen opwaaien.”

“Mag ik het zien?”

Maas aarzelde. Hij vertrouwde zijn collega niet. Te vaak zag hij haar in de bedrijfskantine aan tafel met Taschenmacher en Streefkerk en ze leken het meestal goed naar hun zin te hebben.

“Ik heb het net weggestuurd.”

“Je hebt toch wel een kopie?”

“Jawel, maar ik wil het eerst even in opgemaakte vorm zien. Misschien moet ik nog wat schrappen.”

“Wat doe je geheimzinnig. Is het wel een positief stuk?”

“Het is heel positief voor het notariaat.”

“Wat bedoel je daarmee?”

“Precies wat ik zeg: heel positief voor het notariaat.”

Hij minachtte zijn collega. Graetheide-Groen was achterbaks, onbetrouwbaar, incapabel en vrijwel altijd onderweg voor overleg met externe dienstverleners, die het werk voor haar deden en daarvoor een hoge rekening indienden, die zij voor akkoord tekende. De enkele keer dat ze een stuk tekst voor Maas' tijdschrift inleverde, wemelde het van de taal- en stijlfouten.

“Waar heb jij Nederlands geleerd?” vroeg Maas een keer. “Schrijven is niet mijn sterkste punt”, had ze geantwoord. “Dat vind ik ook niet zo belangrijk. Als de lezer maar begrijpt wat ik bedoel. Jij haalt de fouten er toch wel uit?”

Hij beloofde haar het artikel over frauderende notarissen te laten lezen als het was opgemaakt door de vormgever. Hij won daarmee tijd, want hij vreesde dat Graetheide-Groen de tekst zou voorleggen aan Streefkerk en dat de onderdirecteur zou proberen publicatie tegen te houden.

“Koffie dus”, sprak hij opgelucht. Hij stond op van zijn stoel en gooide onhandig een stapel documenten om.

“Nerveus?” pestte Graetheide-Groen.

Bij de koffieautomaat trof hij Taschenmacher en Streefkerk fluisterend in gesprek. Toen ze Maas zagen, stopten ze hun conversatie en scheidden zich hun wegen.

“Schreber.”

“Notaris. Wat kan ik voor u doen?”

Maas zuchtte, want hij had niets van de frauderende notaris vernomen en was er dus vanuit gegaan dat hij had ingestemd met de tekst die hij hem had voorgelegd.

“Minderman, ik heb het stuk gelezen en ik heb nogal wat opmerkingen. Om het u makkelijk te maken heb ik een nieuw verhaal geschreven.”

“Nieuw verhaal geschreven?” schrok Maas. “Had u niet gewoon de wijzigingsvoorstellen in de tekst kunnen aangeven?”

“Ik ben notaris, Minderman. Ik kan niet overweg met al die computerdingen. Mijn medewerkers houden zich daar doorgaans mee bezig.”

“Maar wat moet ik met een nieuw verhaal? Ik heb het artikel al doorgestuurd naar de vormgever.”

“Dat is uw zaak. Ik geef geen toestemming voor plaatsing van het artikel zoals u het hebt geconcipeerd.”

“Geconcipeerd?” reageerde Maas gestoken. “Het was geen concept. Het was een artikel, waarin u eventuele feitelijke onjuistheden mocht corrigeren. Meer niet.”

“Is de heer Streefkerk aanwezig?”

“Wat heeft die ermee te maken?”

“Ik denk dat de heer Streefkerk beter kan beoordelen welke gevolgen uw verhaal heeft voor de status van het notariaat.”

Maas begreep de boodschap.

“Ik zie uw verhaal graag tegemoet”, sprak hij met tegenzin.

Schreber was een slecht auteur. Het artikel rammelde aan alle kanten, zag hij met groeiende ergernis. Bovendien had de notaris op grove wijze geschrapt in de tekst, zodat de samenhang was verdwenen en alinea's niet op elkaar aansloten. In plaats van een doortrapte schurk was Schreber nu een man die in zijn naïviteit was meegegaan in de mooie praatjes van gladder makelaars en niemand sparende huisjesmelkers. Maas voelde zich gevangen. Zijn verhaal was ontkracht en in deze vorm wilde hij het niet plaatsen in zijn tijdschrift. Als hij het oorspronkelijke verhaal zou publiceren, zou Schreber klagen

bij Streefkerk en waren de poppen aan het dansen. Hij besloot Maurits om advies te vragen.

“Ik begrijp je probleem, jongske, maar ik zou gewoon publiceren. Je bent toch niet bang voor Streefkerk?”

“Ik vind hem een rat. Kun jij niet eens bellen met IJspeert?”

“Nee m'n jong, ik moet me daar niet mee bemoeien.”

“Waarom niet, Maurits? Jij bent een grote naam in het notariaat. Jouw mening legt gewicht in de schaal.”

“Daarom juist. Als ik me uitspreek, kan ik niet meer onbevooroordeeld mijn visie geven.”

Maas begreep het. Hij had notarissen leren kennen als dienstverleners die hun nek introkken als hun een standpunt werd gevraagd. Dat zelfs Maurits een angsthaas was, verbaasde hem wel.

“Dank je, Maurits. Dan trek ik mijn eigen plan.”

Teleurgesteld legde hij de hoorn op het toestel. Hij keek nog eens naar de tekst van Schreber en vergeleek hem met zijn eigen versie. “Moet je nou eens kijken, Emile. Hier heeft hij het woord ‘maar’ vervangen door ‘echter’. Wat een niveau! En hier: ‘zulks’. En daar: ‘inzake’. Het lijkt wel een wetsvoorstel. Verdomd, ik plaats zijn versie. Hij maakt zichzelf belachelijk genoeg.”

“Verdomme, Maas, wat een laffe keuze!” schold Emile. “Je zoekt argumenten om hem zijn zin te geven, want dat gebeurt. Je plaatst een artikel dat hem vrijpleit.”

“Vind je het gek, Emile”, verdedigde hij zich. “Waarom zou ik mijn nek uitsteken? Niemand beschermt me hier.”

“Ik dacht dat je zo'n hekel had aan onrecht? Je hebt nu de kans er iets tegen te doen en je bukt al voordat je geslagen wordt.”

“Eerst maar even koffie”, sprak Maas, tegen niemand in het bijzonder.

De commotie was hem meegevallen. Of misschien wel tegengevallen. Geen enkele krant had uit het artikel geciteerd en Gravenstein had niets van zich laten horen. De wereld leek onaangedaan door de publicatie van het stuk, dat Maas had moeten promoveren naar de elite van de Nederlandse onderzoeksjournalistiek.

Maar hij realiseerde zich dat hij een slap aftreksel van het echte verhaal had geplaatst. Emile was kwaad geweest omdat hij weer geen ruggengraat had getoond en Ijspeert had hem op zijn kamer ontboden. Maas had hem achteroverleunend in zijn bureaustoel aangetroffen. Tussen zijn handen gespreid het tijdschrift op de pagina's waar het artikel over frauderende notarissen stond afgedrukt. "Interessant verhaal", had hij geoordeeld, zonder Maas aan te kijken. "Krijgen we een hoop werk aan."

Daarna had hij Maas aangekeken en verzucht: "Je had me vooraf moeten informeren. Dat was de afspraak."

"Dan was het niet geplaatst", veronderstelde Maas gevat.

Ijspeert keek hem peinzend aan. "Dat was mogelijk geweest. Maar misschien ook niet. Het notariaat komt er niet slecht van af. Ik heb je overigens wel eens beter zien schrijven." Hij knipoogde er veelbetekenend bij.

"Dit is wel ernstig", durfde Maas op te merken. "Dit gaat echt om fraude op grote schaal."

"Door een ellendeling", vulde Ijspeert aan, terwijl hij opstond. "Er liepen al eerder onderzoeken tegen hem. Zijn vader deugde trouwens al niet. Die was ook notaris en heulde in de oorlog met de bezetter. Zo vader, zo zoon. Hoe kwam je aan die documenten?"

"Van Gravenstein", antwoordde Maas naar waarheid. "Hij vond dat ik er iets mee moest doen."

"Zo, vond hij dat. Maurits is er goed in om mensen op de vijand af te sturen en zelf uit de vuurlinie te blijven."

"Daarom heb ik Schreber laten reageren", verdedigde Maas zich.

"Ik heb het gelezen. Hij maakt zich er alleen maar belachelijk mee. Niemand kan zo naïef zijn. Ben je bij hem thuis geweest?"

"Op zijn kantoor."

"Slim van hem. Maar verstandig van je om de zaak niet op de spits te drijven."

"Gaat de tuchtrechter zich hiermee bemoeien?" was Maas benieuwd.

"Ongetwijfeld", vermoedde Ijspeert. "Hij komt hiermee niet weg."

“En dan? Uitzetting uit het ambt?”

Ijspeert keek hem spottend over zijn leesbril aan. “Meen je dat? Uitzetting is een zware sanctie, Maas. Ze kennen elkaar allemaal. Van de universiteit, van het inleidingscircuit, van hun coterietjes, van werkgroepjes... Ik denk dat Schreber twee weken wordt geschorst. En dus twee weken vakantie opneemt, zodat zijn medewerkers en de cliënten nooit zullen weten dat er iets niet in de haak was.”

“Twee weken?” Maas’ mond viel open.

“Twee weken Maas. In het uiterste geval. Waarom denk je dat ik zo moe ben? Het is vechten tegen de bierkaai.”

Maas knikte gelaten en wilde zich omdraaien.

“O, Maas. Heb je nog een ogenblik?”

Ijspeert was naar de kamerdeur gelopen en had haar op slot gedraaid.

“Er komt een dezer dagen een officieel bericht, maar ik wil je vast vertellen dat ik per 1 april vertrek.”

“Vertrek?” schrok Maas. “Je bent 61. Waarom zo plotseling?”

“Ik ben uitgeblust. Je merkt het misschien wel aan me. Ik ben apathisch geworden. In mei word ik overigens 62. Ik kan het me permitteren en ik wil eventuele gezondheidsklachten vóór zijn.”

“Jezus, dat vind ik niet leuk”, reageerde Maas ontdaan. “Ellendig voor je. Wie volgt je op?”

“We gaan een advertentie zetten. Algemeen directeur gevraagd”, schreven Ijspeerts handen in de lucht, alsof hij een affiche ontwierp voor een circus dat de stad zou aandoen.

“Dus Joris wordt het niet?”

“Dan moet hij bij mij solliciteren.”

“En je zoekt geen slappe tor.”

“Slappe tor? Hoe kom je aan die uitdrukking? Ha ha ha. Nee, inderdaad, geen slappe tor.”

Ijspeert lachte wel, maar was niet blij, zag Maas. Zijn gezicht stond gekweld.

“Nou, ik hoop dat je een goeie opvolger vindt. Dat is voor mij ook belangrijk. En natuurlijk hoop ik dat je het naar je zin krijgt.”

“We gaan ons best doen, Maas, we gaan ons best doen. Maar

mondje dicht nog even hè? Joris en Saskia weten het. Verder nog niemand.”

“Brenda ook niet?”

“De groene Limburgse graat? Nee, ook niet. Tenminste: niet van mij. Maar die roddeltante kan het hebben doorverteld.”

“Roddeltante?”

“Taschenmacher. Die roddelt de hele boel bij elkaar. Dat ik haar heb aangenomen is een van mijn fouten.”

In gedachten verzonken verliet hij de directiekamer. IJspeert toonde inderdaad uitgeput, zag hij nu. Zijn gezicht was grauw en zijn ogen stonden mat. De vechtlust en de twinkeling waren eruit verdwenen. Hij had de afgelopen maanden problemen met zijn gezondheid gehad, had Maas horen fluisteren. Vage klachten, die hem een paar keer hadden gedwongen thuis het bed te houden. Maar in het ziekenhuis was niets gevonden. Er was ook kritiek geweest op zijn beleid. Hij greep te weinig in bij meningsverschillen op het bureau, zo luidde de klacht. En IJspeert verloor het vertrouwen van zijn leden. Hij maakte het ze soms moeilijk en dat accepteerden ze niet.

“Zo, fijn dat je er bent. Ga zitten. Hoe gaat het?”

“Weet je niet eens een andere gespreksopening?” Hij reageerde geprikkeld. Flinkevleugel ging hem op zijn zenuwen werken. Maas had niet de indruk dat zijn bezoeken iets opleverden. Hij overwoog de behandeling stop te zetten.

“Och, als je daar belang aan hecht.”

Shrimp was zijn belangstelling voor hem kwijtgeraakt. Hij had de indruk dat hij weinig vooruitgang met hem boekte en hij vond zijn cliënt, voor wie hij aanvankelijk lichte sympathie had gekoesterd, veranderd in een nare betweter. Hij stoorde zich aan Maas' aanmatigende gedrag. Bovendien deed hij zijn huiswerk niet, zoals het bijhouden van zijn dagelijkse bezigheden. En kon hij af en toe vals uithalen. ‘Patiënt heeft wanen; symptomen van paranoïde schizofrenie’, had hij in zijn notitieboek genoteerd. “Maar niet in ernstige mate”, had hij er grimmig achteraan gedacht. “Genoeg om een naar mens te zijn, nog te weinig voor intensieve behandeling door de specialist.”

‘Wel monitoren’, schreef hij nog. ‘Als de symptomen verergeren: doorverwijzen.’

“Zo, Maas. Je vertelde me een keer dat je een nakomertje bent, is het niet?”

“Ja, dat klopt.”

“Heb je daar moeite mee gehad?”

“Daar heb ik nooit over nagedacht.”

“Was je een normaal lid van het gezin?”

“Ik denk dat ik me erg afzonderde.”

“Had je het idee dat je werd geaccepteerd? Of zag je jezelf meer als een indringer in het gezin?”

“Och, weet ik niet. De andere gezinsleden hadden een gezamenlijke geschiedenis: de oorlog. Daarover kon ik niet meepraten.”

“Stoorde je dat?”

“Soms wel. Maar daar was weinig aan te veranderen, is het niet?”

“Was het een liefderijke omgeving?” vroeg Shrimp door.

“Liefderijk? Daar heb ik eigenlijk nooit zo over nagedacht. Ik wás er. Dat was het eigenlijk.”

“Hield je van je moeder?”

“Ik dacht dat mijn moeder me wilde vermoorden.”

“Vermóorden?” verbaasde Shrimp zich. “Hoe kwam je daarbij?”

“Ik was vier of vijf jaar en ik dacht dat mijn ouders iemand hadden ingehuurd om me te vermoorden.”

“Vier of vijf jaar”, herhaalde Shrimp ongelovig.

“Zoiets ja.” En Maas vertelde het verhaal van de muur van melkboer Boot, de man en het pistool dat hij had zien flikkeren in de avondzon.

“Dat is een heel verhaal, Maas. Je hield dus niet erg veel van haar, neem ik aan. Iemand die er op uit is om je te vermoorden...”

“Ik vond het geen lieve moeder, nee.”

“Waar ging je heen toen je dacht dat die man je wilde vermoorden?”

“Naar huis. Zo snel ik kon.”

“Naar je moeder.”

“Ja. Eigenaardig als ik er nu over nadenk.”

“Had je ergens anders heen gekund?”

“Waarschijnlijk niet. Maar het blijft gek.”

“Misschien heeft een kind van vier jaar nog een sterke natuurlijke band met zijn moeder. Zou dat kunnen?”

“Misschien. Ze was er ook niet toen een vreemde man met zijn hand in mijn broek zat.”

Shrimp schreef nu veel in zijn notitieblok, viel Maas op.

“Vreemde man? Hand in je broek? Vertel dat verhaal eens, Maas.”

En Maas vertelde. Van de mannen onder de grond, de troebele blik die hij niet kon thuisbrengen, de hand in zijn broek en zijn moeder bij de wastobbe, die hem opzijduwde omdat hij in de weg liep. En de druppel kokend water op zijn schouder. Flinkevleugel kneep zijn ogen samen tot spleten en luisterde ingespannen.

“Dat is niet mis, Maas. Hoe kijk je daarop terug?”

“Ach”, pauzeerde hij. Zijn gedachten gingen terug naar de wc in zijn ouderlijk huis. Hoe hij moest plassen, hoe hij niet langs het gat in de grond kon. Hij zag het gezicht opnieuw. Rook het riool. Voelde de hand. “Ach, die dingen gebeuren, is het niet?”

“Helaas wel, Maas. Wat voel je er nu bij, als je eraan terugdenkt?”

“Dan is hij kwaad!” kwam Emile tussenbeide. “De schoft. Ik was er toen nog niet, anders had ik Maas beschermd. Had ik zijn hoofd van zijn romp getrapt. De schoft! Vind je het gek dat hij af en toe in de war is? Met zo’n wankele basis? Gelukkig ben ik er om hem te helpen.”

Shrimp zweeg lang.

“Wat zou je willen, Maas”, zei hij uiteindelijk. “Wat zou je werkelijk willen?”

“Willen”, keek hij verbaasd, alsof hij zich niets bij de vraag kon voorstellen, “ik wil nooit iets. Ik aanvaard situaties zoals ze zijn en pas me aan.”

Shrimp schreef iets op, Maas keek naar de grond en naar het bewegen van zijn voet.

“Zullen we een nieuwe afspraak maken?” stelde hij voor. “Ik ben een beetje moe.”

“Een rekenaar. Een cijferfetisjist. Geen man met visie.”

“Vind je? Hij lijkt me een geschikte kerel.”

Ijspeert wilde weten wat Maas vond van de man die hem zou opvolgen als directeur van het syndicaat. Hij stak de poot van zijn leesbril in zijn mond en staaarde onbestemd voor zich uit. “Die indruk had ik tenminste. Een geschikte kerel.” Hij zei het met weinig overtuiging.

“Ik weet het niet”, wierp Maas voorzichtig tegen. “Hij heeft me uitvoerig verteld met hoeveel procent hij de productiviteit van zijn medewerkers gaat verbeteren. Zitten we daarop te wachten?”

Hans de Vries werd de nieuwe algemeen directeur. Een man met evenveel visie, wijsheid en diepgang als zijn naam bijzonder was. Zijn haar was kortgeknipt, zijn wenkbrauwen stonden hoog op zijn voorhoofd, zodat het leek of hij altijd blij en verbaasd was. Hij droeg alle seizoenen een licht kostuum met fleurige stropdas en sprak in citaten uit het managementboek voor beginners. Hij benaderde zaken *out of the box* en hij vroeg bestuursleden wanneer ze een *board meeting* hadden, zodat ze konden bespreken welke *top shots* hij moest uitnodigen voor de jaarvergadering. De notarissen, die hun verbondenheid graag bevestigden door spitsvondigheden uit te wisselen in het Latijn, keken er onwennig bij. Maar Maas merkte niet dat Streefkerk opbloeide. Als onderdirecteur van Ijspeert had hij een kwijnend bestaan geleid, maar De Vries kon hij wel aan. Niet lang na het vertrek van Ijspeert was Streefkerk geen onderdirecteur meer, maar directeur beleidszaken. De Vries bleef directeur algemene zaken, maar merkte gaandeweg dat alle prominente onderwerpen onder beleidszaken vielen en dat de algemene zaken niet zo veel meer voorstelden. Hij was baas van de boekhouding, de telefooncentrale en de huishoudelijke dienst, terwijl Streefkerk, gevoed door zijn ambitieuze vrouw Kitty, gestaag bouwde aan zijn machtspositie. Als een Romeins senator manipuleerde en loog hij zich een weg naar boven. Gedreven door zijn kwaadaardigheid stak hij messen in ruggen

en smeerde hij strategisch met stroop. Zijn gebrek aan kennis en vaardigheden compenseerde hij door het lezen van managementboeken, waaruit hij leerde dat het leiden van een tent, zoals hij het noemde, niet erg ingewikkeld was. Het had potsierlijk geklonken, maar niemand had hem durven tegenspreken.

“Maas, of je bij De Vries kan komen.” Hij kende die toon. Als secure Sylvia zich zo uitdrukte, was er stront aan de knikker. Hij haalde diep adem voor hij de deur van de directiekamer opende.

“Maas”, sprak De Vries. Hij was opgestaan, had de deur zorgvuldig gesloten en Maas een zitplaats gewezen. Kort had hij gezocht naar woorden. “Er is een eh... klacht over je binnengekomen.”

“Zo”, probeerde Maas onaangedaan te klinken, “dat is me nogal wat. Waarover?”

“Notaris Schreber beklagt zich over de manier waarop jij hem hebt behandeld.”

“Méén je dat? Die oplichter heeft lef. Hij is er goed van afgekomen.”

“Dat interesseert me niet. Het is een officiële klacht. Die kan ik niet naast me neerleggen. Een ogenblikje. Ik roep Streefkerk er even bij.”

“Streefkerk? Wat heeft die ermee te maken?” schrok Maas.

“De klacht was aan hem gericht.”

“De rat”, dacht Maas, terwijl hij de frequentie van zijn hartslag voelde toenemen, “de godverziekende rat. Streefkerk heeft Schreber aangezet om een klacht in te dienen. IJspeert is weg en hij ziet zijn kans schoon.” Maar hij waakte ervoor zijn emotie te tonen.

De onderdirecteur betrad de kamer met de superieure blik van de tiran die weet dat hij geen gelijk hoeft te hebben om het te krijgen. Maas kende die blik en verafschuwde hem.

“Zo Maas, dat is niet zo mooi.”

“Dag Joris.”

“Een officiële klacht over een medewerker. Die krijgen we hier niet vaak”, sprak hij vals en hij keek De Vries gespeeld bezorgd aan.

“Heb jij hem geadviseerd, Joris?” Maas kon zijn woede niet bedwingen.

“Ik sprak Schreber en hij vond dat jij hem flink aan de tand had gevoeld”, antwoordde Streefkerk hautain.

“En toen heb jij hem geadviseerd een klacht in te dienen.”

“Wat kon ik anders, Maas?” maakte Streefkerk zijn ogen groot. “Hij voelde zich onbegrepen en alleen door het indienen van een klacht kon Schreber rekenen op een eerlijk onderzoek.”

“Je had hem kunnen zeggen dat hij er goed van afgekomen was. Je weet net zo goed als ik dat hij heeft gefraudeerd.”

“Dat maakt de tuchtrechter uit, Maas, niet jij of ik”, reageerde Streefkerk kil. “En tot de uitspraak van de tuchtrechter is Schreber een lid van het syndicaat, zoals alle notarissen dat zijn, en behoort hij correct behandeld te worden.”

Maas verfoeide de gelijkhebberige en neerbuigende toon van Streefkerk. Zijn afkeer van de man groeide per ontmoeting.

“Wat was er dan niet correct?” kopieerde hij de woordkeus en toon van Streefkerk.

“Je hebt hem in verlegenheid gebracht. Door de aanhoudende telefoontjes heb je hem in een positie gebracht waarin hij je moest ontvangen en zich moest verdedigen tegen jouw aantijgingen. Zo behoren wij niet om te gaan met onze leden. Terecht dat hij zich daarover beklaagde.”

“Het waren geen aantijgingen, het waren vragen. Die heeft hij zonder klagen beantwoord en de antwoorden heb ik opgenomen in het verhaal. Sterker: het is uiteindelijk zijn eigen verhaal geworden. Weet je wat ik denk, Joris? Dat Schreber helemaal niet zo ontevreden was en dat jij hem de klacht hebt aangepraat.”

Streefkerk schoof demonstratief zijn stoel naar achteren. “Ik laat me hier niet beledigen, Maas. Hans”, richtte hij zich demonstratief tot De Vries, “dit is dus zo’n voorbeeld van het gedrag van Maas waarover ik je gesproken heb. Ik neem aan dat je voldoende informatie hebt en passende maatregelen zult nemen.”

Ostentatief verliet hij de kamer.

De Vries kuchte ongemakkelijk. “Dat was niet zo’n handige opmerking, Maas. Ik probeer de zaak in der minne te schikken,

maar die mogelijkheid heb je me ontnomen. Ik moet je een officiële waarschuwing geven.”

“Een officiële waarschuwing”, reageerde Maas sarcastisch. “Zo! Dat klinkt als een zwaar middel. Maar wat houdt het precies in?”

“Dat kun je lezen in het personeelshandboek”, leek De Vries voorbereid op de vraag. “Artikel 14, lid 3. Het is een aantekening in je dossier. Bij een tweede officiële waarschuwing vragen we ontslag aan.”

“Je doet maar”, maakte Maas aanstalten om op te staan, “maar het verbaast me dat je niet in de gaten hebt hoe Streefkerk je manipuleert en probeert mij erin te luizen. In mijn personeelsdossier vind je alleen maar positieve beoordelingen en de vorige algemeen directeur is nog niet vertrokken of Streefkerk weet ergens een klacht los te peuteren. Jammer dat je niet ziet wat er aan de hand is. Ik had je intelligenter ingeschat.”

Dat meende Maas niet, want hij had geen hoge pet op van de nieuwe directeur, maar het leek hem een nuttige opmerking om de sympathie van De Vries te winnen. Of hem op zijn minst aan het twijfelen te brengen.

De spanning liep op. Maas wist dat Streefkerk uit was op zijn vertrek en IJspeert was er niet meer om hem te beschermen. Het was een kwestie van tijd voor de directeur beleidszaken iets zou proberen, wist hij. Hij zorgde ervoor dat er niets op zijn gedrag was aan te merken. Deed zijn werk zorgvuldig, kwam op tijd, vertrok niet te vroeg en hield zich afzijdig van de gangbare kantoorschermutselingen.

“Zo Maas, alles naar wens?” Hij trof Streefkerk regelmatig bij de koffieautomaat op de gang, maar werd zelden door hem aangesproken.

“Prima, dank je”, was hij op zijn hoede.

“Mooi. Je blad ziet er goed uit, de laatste tijd.”

“Dank je. Fijn dat je het waardeert.”

“We hebben wel eens meningsverschillen, maar ik herken kwaliteit.”

“Dank je!” Maas glom.

Streefkerk glimlachte. Maas deed precies wat hij beoogde: hij liet zijn verdediging zakken. Het was nu slechts een kwestie van incasseren.

“Ik wou dat ik hetzelfde kon zeggen van Brenda. Die maakt toch wel rare missers. Dat idee van haar om alle notarissen van Nederland een koffiemok te sturen als PR-stunt, is lelijk aan diggelen gevallen.”

“Letterlijk”, lachte Maas mee. “Ik begreep dat zestig procent in gruzelementen arriveerde bij de geadresseerden.”

Hij bijt, wist Streefkerk, hij bijt. Nu voorzichtig inhalen.

“Ondoordacht idee, wat moet een notaris met een koffiemok? En inderdaad: je weet vooraf dat de helft onderweg kapot gaat. De posterijen gaan bepaald niet zachtzinnig om met zendingen.”

“En het heeft nog aardig wat geld gekost ook, hoorde ik?”

Binnen! Wist Streefkerk.

“Veertigduizend euro. Plus de kosten van vervanging” antwoordde hij triomfantelijk. “Hoewel veel kantoren hebben laten weten dat ze die flauwekul niet meer hoefden.”

“Jammer”, sloot Maas het gesprek af. “Volgende keer maar weer een stropdas sturen. Die kan niet kapot.”

De mannen lachten. Streefkerk van plezier, Maas uit onnozelheid. Hij had de munitie aangereikt die Streefkerk nodig had. Maar dat besepte hij niet.

“Dag Maas. Fijn dat je er bent. Ga zitten joh. Alles goed?”

“Ik denk het wel”, antwoordde hij, ongewoon vrolijk. “Ik heb een moeilijk artikel zonder kleerscheuren door de Stasi geloodst, ik heb een reprimande gekregen, maar ik heb de indruk dat de verhoudingen zijn genormaliseerd.”

“Mooi”, vond Shrimp, “dat is je werk. Belangrijk. En verder?”

“Ook wel goed”, antwoordde hij. “Het lijkt of alles een beetje tot rust komt.”

“Geen rare dromen meer? Emile houdt zich rustig?”

“Ja, ik hoor hem weinig. Hij zal het druk hebben met andere dingen.”

“Dat is mooi, Maas. Vind je het zelf ook fijn?”

“Ik vind het niet vervelend als hij zich met me bemoeit. Ik ben zwak en onzeker, Emile is veel krachtiger. Ik laat over me heen lopen, Emile maakt me duidelijk dat we voortdurend de confrontatie met de rest van de wereld moeten aangaan. Als we dat niet doen worden we onder de voet gelopen.”

“Je vertelde me een paar sessies geleden dat je verwachtte binnenkort als onderzoeksjournalist te worden erkend, terwijl je bij een bescheiden vaktijdschrift werkt voor een kleine beroepsgroep. Je vertelde me over je ontmoeting met een pater, die iets met je gedaan zou hebben. Hoe kijk je daar nu op terug? Was dat de mening van jou of van Emile?”

“Als ik het oorspronkelijke verhaal over die fraude had kunnen schrijven, was ik wel degelijk erkend als onderzoeksjournalist”, protesteerde Maas geraakt. “En wat die pater betreft: ik heb je verteld dat ik dat niet zeker wist.”

“Emile dacht er anders over.”

“Ja, Emile...”

“Vergist zich?”

“Meestal heeft hij het bij het rechte eind.”

“Zou je willen dat hij het bij het rechte eind had? En dat jij het verkeerd ziet?”

“Ik weet het niet. Emile ziet de dingen heel scherp en hij heeft een goed geheugen. Hij herinnert zich nog alles uit mijn jeugd.”

“Geloof je hem? Denk je dat Emile gelijk heeft en dat er iets is gebeurd? Iets dat ver weg zit in je herinnering, waar je misschien liever niet aan denkt?”

“Vertel dan, Maas”, drong Emile aan. “Vertel! Je weet het nog best.”

“Sorry Shrimp”, verontschuldigde Maas zich. “Ik weet het echt niet.”

Het gesprek stokte. Maas tuurde naar de punten van zijn schoenen, die hij ritmisch van links naar rechts bewoog, als twee geruisloze metronomen. Shrimp zag de zolen. Ze vertoonden slijtageplekken.

“Weet je wat ik mijn hele leven heb gevoeld?” Maas hernam onverwacht het woord.

“Vertel Maas.”

“Heb je verstand van wielrennen?”

“Niet veel.”

“Je weet wel wat een peloton is, neem ik aan?”

“Ga door.”

“Mijn hele leven heb ik het gevoel alsof ik te laat aan de start verschenen ben. Iedereen is al weg en in de verte zie ik het peloton fietsen. Ik trap zo hard ik kan, maar het peloton fietst net zo hard als ik. Ik kom geen streep dichterbij.”

Hij zat op de fiets. Zijn voeten dribbelden op de vloer, alsof ze de pedalen ranselden. Zijn handen omklemden het racestuur. “Ik trap nog harder en langzaamaan loop ik in. Nog honderd meter, nog vijftig, nog dertig, ik ga het halen, maar opeens...”

“Opeens wát, Maas?”

“Opeens demarreert er een renner aan de voorkant van het peloton en iedereen staat op de pedalen om hem in te halen. Ik zie de afstand weer groter worden. Veertig meter, vijftig meter, zestig meter...”

“Heel je leven fiets je achter anderen aan, maar je hoort er nooit bij”, vatte Shrimp samen.

“Misschien fiets ik wel achter het leven zelf aan. Ik wil leven, maar ik red het niet. Ik wil meedoen met de anderen, ik wil dat ze me accepteren, maar het lukt me niet.”

“Wat zou er gebeuren als je bij het peloton kwam, Maas?”

“Dan zou ik rust hebben. Dan zou de zuiging van de groep me meevoeren en zou ik niet zo hard hoeven trappen.”

“To go with the flow”, stelde Shrimp zonder noodzaak vast. “Waarom wil je zo graag in het peloton komen? Waarom laat je de achterstand niet gewoon oplopen? Láát ze!”

Maas keek peinzend naar de grond.

Hij richtte zijn hoofd op en keek Shrimp verloren aan.

“Dan stap ik in de bezemwagen, vrees ik.”

“En wat symboliseert voor jou de bezemwagen, Maas?”

“Het einde van de wedstrijd. De goot.”

“De dood?”

“De góót! Ik dacht dat psychologen goed konden luisteren!”
viel Emile bits uit.

“Sorry, ik verstond je verkeerd. Ga door.”

“Dan red ik het niet meer. Ik moet bij het peloton komen, dan wordt het leven eenvoudiger. Dan zit ik uit de wind.”

Shrimp hervond zijn sympathie voor Maas. Hij was weer zijn worstelende patiënt, niet een mondige criticaster.

“Misschien moet je even op krachten komen. Even je tweede adem vinden voordat je een nieuwe poging doet om bij het peloton te komen. Zou dat iets zijn?”

“Dan zijn de renners nog verder weg”, verwierp Maas de suggestie. “Ik moet doortrappen.”

“Als de eenzame fietser tussen peloton en bezemwagen.”

Maas zag het beeld en hij moest glimlachen. “Tsjja, het is niet anders. En af en toe hang ik even aan de ploegleiderswagen.”

Ze moesten er allebei om grinniken.

“Wat spreken we af, Maas, over twee weken nog een keer?”

“Laten we maar doen.”

“Mag ik hiervan fotokopieën maken?”

“Natuurlijk. Mag ik u dan wel een dubbeltje per exemplaar vragen? De stichting zit krap in haar middelen.”

Wijnand Schultz keek Maas spottend aan. “Ik weet niet of we dat kunnen declareren, mevrouw”, probeerde hij zijn gezicht in de plooi te houden. Ik denk toch al gauw tien kopieën nodig te hebben, dat gaat dus aardig in de papieren lopen.”

Elsbeth Van Panningen-Smythe was van haar stuk gebracht. “Misschien moet de stichting het in dat geval voor haar rekening nemen. U doet tenslotte wetenschappelijk onderzoek?” Haar vaststelling eindigde met een vraagteken.

“Welzeker”, stelde Schultz haar gerust. “De geschiedenis van het notariaat in de Tweede Wereldoorlog is nog niet wetenschappelijk in kaart gebracht. Daarvoor zitten wij hier.”

“Ze moest eens weten”, kraaide hij sardonisch, nadat Van Panningen-Smythe en haar hoofd vol vragen de kamer hadden verlaten.

“Denk je echt hier bewijzen te vinden?” was Maas onzeker.

“Honderd procent zeker. Ik heb notulen van bestuursvergaderingen gezien waaruit zonneklaar blijkt hoe ze zich hebben misdragen. Veel van hen hebben zonder scrupules meegewerkt aan de verkoop van huizen van Joden en geen mens is in opstand gekomen toen Joodse notarissen uit het ambt werden gezet. Er zijn zelfs notarissen lid van de NSB geweest. Stel je voor: ik heb foto's gezien van een notaris in het uniform van de NSB. Hij had zeker de letters verwisseld.”

Ze lachten besmuikt.

Schultz had hem gebeld. Of hij een keer mocht komen praten. Schultz deed historisch onderzoek voor de universiteit van Leiden en was op zoek naar informatie over de handelwijze van notarissen tijdens de bezetting. Er was hem een artikel van Maas' hand onder ogen gekomen waarin oud-notarissen uit hun herinnering putten.

“Daarin komen ze nogal voordelig naar voren”, had de historicus honend geconstateerd. “Volgens mij was het beeld niet zo gunstig.”

“Ik kon niet anders”, had Maas zich verontschuldigd. “Het moest een positief verhaal worden, anders werd het niet gepubliceerd.”

Als compensatie had hij de historicus geïntroduceerd bij heerder Elsbeth Van Panningen-Smythe van het historisch archief van het syndicaat. Ze was overtuigd geweest van hun goede bedoelingen. “Fijn dat u de vaderlandslievende opstelling van notarissen nog eens over het voetlicht wilt brengen”, had ze Maas en Schultz met een warme, meisjesachtige lach en een koude, slappe hand verwelkomd.

Lippmann, Rosenthal & Co was een Joodse bank en de eerste die door de Duitsers geliquideerd werd. De bezetter opende in de Amsterdamse Sarphatistraat een eigen bank onder dezelfde naam. Joden moesten er vanaf 1941 op basis van de zogenoemde Liro-verordening hun bezittingen, valuta, cheques, contanten en banktegoeden, inleveren. Voor de buitenwereld bleef het een ge-

wone bank, mensen werden aangemoedigd er hun spullen te deponeren. Later moesten ook andere banken hun Joodse tegoeden naar de bank overhevelen. Ook notarissen kregen de opdracht in hun bezit zijnde eigendommen van Joden in te leveren bij de bank. Daaronder vielen zowel bezittingen uit bij hen in behandeling zijnde Joodse nalatenschappen als bezittingen die zij voor hun Joodse eigenaren in beheer hadden. Tegelijkertijd werden Joden verplicht bij de *Niederländische Grundstücksverwaltung* aan te geven van welke onroerende goederen zij eigenaar waren en welke hypothecaire schulden of vorderingen zij hadden. Wanneer onroerend goed of een hypothecaire vordering of schuld deel uitmaakte van een Joodse nalatenschap, die bij een notaris in behandeling was, was de notaris verplicht er aangifte van te doen. De Tweede Liro-verordening, uit 1942, verplichtte notarissen aangifte te doen bij Lippmann, Rosenthal & Co van alle overige eigendommen waartoe Joden waren gerechtigd. Een jaar later kregen notarissen opdracht van het ministerie van Justitie alle Joodse olografische of geheime testamenten te openen en een door de Duitsers benoemde ambtenaar van Lippmann, Rosenthal & Co te laten controleren of hierin contant geld of waardepapieren waren verstopt. Maas had de geïnterviewde oud-notarissen met trots laten vertellen dat vanwege de schending van de geheimhoudingsplicht wel degelijk sprake was geweest van “enig verzet tegen medewerking aan deze verordening”.

Ook bij de veiling van Joodse inboedels, die niet naar Duitsland waren verstuurd, speelden notarissen een rol. Evenals bij de verkoop of veiling van Joodse onroerende goederen in opdracht van de *Niederländische Grundstücksverwaltung*.

“Wat moest je doen?” had Maas welwillend opgetekend uit de mond van een van zijn gesprekspartners. “Je had als notaris geen keuze. Er werd bedreigd je naar een kamp te sturen als je weigerde.” En hij had begripvol geknikt en zijn pen had kritiekloos geschreven. “We stelden iedere zaak zo lang mogelijk uit, totdat de *Grundstücksverwaltung* je zo onder druk zette dat je wel moest”, had de oud-kandidaat-notaris hem verteld en Maas had het zonder nader onderzoek in zijn artikel vermeld. “Je hebt

ze er goed mee laten weggkomen”, had Schultz hem gekapitteld.

“Dat heb ik je toch verteld”, had Maas gekweld gereageerd. “Ik wilde een kritisch verhaal schrijven, maar ik mocht niet.”

“Ik waardeer het enorm dat je me helpt”, fluisterde Schultz, nauwelijks hoorbaar, uit angst dat Van Panningen-Smythe meeluissterde. “Jij wist de weg naar dit archief. Het is een goudmijn. Notulen van vergaderingen, brieven, krantenartikelen, alles is bewaard! Zelf was ik niet op het idee gekomen. Het wordt een schitterend artikel voor het historisch tijdschrift.”

Met zijn bleke huid, ongewassen, slecht gekapte haar, almodische trui en bril met dikke glazen die zijn ogen verkleinden tot glimmende zwarte kooltjes, was Schultz het prototype van de kamergeleerde. Een iets te dikke jonge man die weinig buiten kwam en zijn plezier vond in kleine ontdekkingen in boeken, verslagen en brieven. Af en toe lachte hij zijn kinderlijke lach. “Schitterend!” kraaide hij dan. “Wéér een te pakken.”

Maas keek sip de verzameling notulen door. Hij realiseerde zich dat hij materiaal voor een geruchtmakend artikel tot zijn beschikking had. Zijn naam als onderzoeksjournalist zou gevestigd zijn. Maar hij zou het niet kunnen schrijven. Het zou hem zijn baan kosten.

“Kijk, hier”, wees Schultz, “een notaris die na de oorlog achtduizend gulden moet terugbetalen omdat hij heeft meegewerkt aan de verkoop van huizen van Joden, die onteigend waren. En hier”, steeg zijn enthousiasme, “meneer is het er niet mee eens en wil niet meer dan duizend gulden terugbetalen.”

Maas’ ogen zigzagden over de tekst en zagen het gelijk van de historicus. Het stond er, zwart op wit.

“Notaris Streefkerk?”

Hij had er bijna overheen gelezen.

“Ken je die?”

“Ik ken de naam.”

“Fijn figuur. Ik kwam zijn naam eerder tegen. Hij was een van de eersten die Joodse medewerkers ontsloeg. Overigens zonder dat het syndicaat protest aantekende.”

“Het waren echte helden”, stelde Maas cynisch vast, maar zijn gedachten dwaalden af. “Waar was die Streefkerk notaris?”

“In Bussum.”

“Bussum?”

Hij voelde zich warm worden. Warmer dan zijn verblijf op een slecht geventileerde zolderkamer in zomers Amsterdam rechtvaardigde. “Is er méér over die notaris te vinden?”

Schultz keek niet op uit het document dat hij gebiologeerd aan het lezen was. Zijn vingers begeleidden zijn ogen; af en toe maakte hij een aantekening op zijn notatieblok. “Streefkerk? Jan Geert. Na de oorlog uit het ambt gezet, als een van de twintig. O ja, hij gaf de bezetter ook zonder protest inzage in de testamenten van zijn Joodse cliënten.”

“En verder? Had hij een zoon?”

Schultz staakte zijn leeswerk en keek hem niet-begrijpend aan. “Ik ben geïnteresseerd in notarissen en hun gedrag in de oorlog. Het zal me een zorg zijn of ze kinderen hadden en wat die deden. Speciale belangstelling voor deze zoon?”

“Nee, laat ook maar”, wuifde Maas zijn vraag weg. “Het doet er niet toe.”

Of hij direct bij De Vries kon komen. Hij kende die toon.

“Maas, ik heb je gewaarschuwd. Het gaat zo niet langer.”

“Gaat zo niet langer? Waar heb je het over?” Maas leunde ontspannen achterover, want hij was zich van geen kwaad bewust.

“Ik moet je een tweede officiële waarschuwing geven en je weet wat dat betekent.”

“Dan moet je me toch eens vertellen wat ik in godsnaam verkeerd heb gedaan”, viel hij boos en bang uit.

“Dat hoeft ik je niet te vertellen. Het gaat gewoon niet langer.”

“Je kunt me toch niet zomaar ontslaan? Je zult toch een reden moeten melden!”

“Die is er, Maas, maar die ga ik je nu niet vertellen. Wat mij betreft kun je rustig naar huis gaan. Je hoeft hier niet meer te verschijnen.”

“Wat zeg je!?”

“Je kunt gaan. We handelen het vervolg schriftelijk af.”

Verbijsterd keek hij de algemeen directeur aan. “Je bent krankzinnig Hans! Echt krankzinnig. Je hebt geen idee wat Streefkerk aan het doen is.”

“Waarom weet je zo zeker dat het Streefkerk is?” riep De Vries triomfantelijk. “Ik hoef je dus niet te vertellen wat de reden is!”

“Omdat niemand anders mij weg wil hebben”, beet Maas hem toe. “Ik heb Streefkerk kennelijk een keer op zijn pik getrapt en hij heeft jaren gewacht tot hij mij kon terugpakken, dat miezerige mannetje. IJspeert hield dat tegen, maar jou windt hij om zijn vinger.”

Maas was buiten zichzelf van woede, stond op en smet de deur dicht nadat hij de kamer had verlaten. “Wat een rat!”, riep hij door de gang.

Hij haalde wat schaarse persoonlijke eigendommen uit zijn kamer, deed het licht en zijn computer uit en liep de straat op. Pas buiten kwamen de tranen.

“Wat een ratten, Emile. Wat een gore ratten. Het is niet te geloven!” Ze zaten naast elkaar op een bank op het lommerrijke Lange Voorhout. De bomen ruisten rusteloos, het was een frisse dag in mei, maar de woede in zijn lijf verhinderde hem geluid te horen en kou te voelen.

“Wat een vuile, vieze, smerige ratten”, herhaalde hij nog maar eens en hij pauzeerde kort na elke lettergreep. Hij kon het niet vatten. Niets had hij verkeerd gedaan. Helemaal niets. Streefkerk had gelogen en De Vries had hem gelooft. Zoiets moest er gebeurd zijn. Iemand moest hem hebben belasterd, want zonder dat hij iets kwaads had gedaan, was hem die ochtend ontslag aangezegd, maalde het door zijn hoofd. Waar had hij die zin vandaan had, wist hij niet, maar hij kwam hem vaag bekend voor.

“Het is het oude verhaal, Maas.” Emile sprak hem belerend toe. “Het begon met het meisje in de speeltuin. Weet je nog? En het is je hele leven doorgedaan. Niemand is zo onrechtvaardig behandeld als jij. Continu. Door iedereen. Wanneer kom je eens in verzet, Maas? Wanneer komt het moment dat je het allemaal

niet meer pikt? Wanneer sla je die hele godvergeten bende in elkaar, Maas? Pak ze terug, Maas, kom in opstand, pak ze terug. Het wordt godverdomme een keer tijd!”

Verslagen verloor hij zijn fiets van de twee sloten waarmee hij haar aan het bankje had verankerd en lusteloos trapte hij het Lange Voorhout af, over de Denneweg, door de Frederikstraat, rechtsaf de Javastraat in, linksaf naar de Balistraat, de Laan Copes van Cattenburch op. Hij wachtte bij de stoplichten, ging de brug over en sloeg linksaf de Raamweg in, rechtsaf naar de 't Hoestraat en verder het Benoordenhout in. Hij bond zijn fiets in de voortuin vast met twee sloten en opende de voordeur van het huis.

“Ha Maas! Fijn dat je er bent, joh”, werd hij begroet. “Er is wéér een lamp kapot. Kun je...”

“Nu niet Violet. Nu even niet”, onderbrak hij haar nurks. “Ik heb niet zo'n fijne dag gehad.”

“Dag Maas, fijn dat je er bent. Ga zitten. Je kon niet wachten tot volgende week?”

“Ik ben ontslagen.”

“Ontslagen! Toe maar! Wat is er gebeurd?”

En Maas vertelde Shrimp over Streefkerk, de waarschuwingen en De Vries.

“En hoe voel je je hier nu onder?” informeerde Shrimp.

“Hoe hij zich er onder voelt!?” Emile ontstak in woede. “Hij is razend! Hij is genaaid door een rat!”

“Maas?” bleef Shrimp onverstaanbaar.

“Dat zegt Emile toch? Ik ben genaaid door een rat.”

“Ik hoor wat je zegt. Genaaid door een rat. Dat is het feit. Maar ik vroeg je hoe je je er onder voelt.”

“Wat een gelul!” brulde Emile verontwaardigd. “Hoe hij zich er onder voelt? Hij is genaaid en hij gaat ze terugpakken. Zie je nou wel Maas? Je hebt niks aan psychologen!”

“Maas, mag ik je een vraag stellen? Had je dit kunnen voorkomen door anders met de situatie om te gaan?”

“Anders met de situatie om te gaan? We hebben niets verkeerd

gedaan”, schreeuwde Emile. “Maas bestáát. Dát is het probleem. Hij bestáát en sommige mensen accepteren dat niet.”

“Maas....”

“Wát nou Maas!? Ik ben degene die tegen je praat. Emile is mijn naam! Emile Kraepelin!”

“Maas...?”

“Ga je hem nou vertellen wat er in die kamer is gebeurd? Op die Jezüetenschool? Met Ehrenfried? Zal ik het doen?”

“Mag ik het nu over je ontslag hebben, Maas? Even niet over wat er vroeger misschien is gebeurd?”

“Misschien is gebeurd!? Hij moest de vreselijkste dingen doen met Ehrenfried. En als hij het niet deed, zou Ehrenfried zijn ouders vertellen dat hij een opstel had overgeschreven. Hij dreigde om het te vertellen. En om hem van school te sturen als hij het niet deed. Hij moest het doen tot hij kokhalsde en op de vloer braakte. Dát is er gebeurd en dit is er een uitvloeisel van. Hij is nooit een normale vent geworden, die van zich afbijt!”

“Dat verzin je”, onderbrak Maas de woordenstroom. “Dat is nooit gebeurd.”

“Maas, Maas, hou nou toch eens op!” Emile hief zijn handen en keek hem verslagen aan. “Waarom blijf je dit ontkennen, Maas? Het is gebeurd. Het was verschrikkelijk, maar het is gebeurd! Waarom denk je dat Ehrenfried naar de Ardennen is overgeplaatst? Voor zijn rust? Laat me niet lachen!”

“Er is niks gebeurd, Emile. Er is niks gebeurd. Ik weet niet eens of ik wel eens in zijn kamer ben geweest. Ik herinner me er helemaal niets van!”

“Denk je dat je geheugen je in de steek laat?” interrumpeerde Shrimp.

“Ik merk wel dat ik dingen vergeet”, antwoordde Maas toonloos. “En ik heb soms moeite met concentreren. Vroeger kon ik een boek lezen, maar dat lukt me niet meer. De letters vormen een brij voor mijn ogen en ik ben snel afgeleid. En het kost me veel meer tijd om een artikel te schrijven.”

“Waarom denk je dat er misschien iets gebeurd zou kunnen zijn in die kamer?”

“Ze moeten hem altijd hebben. Zijn leven lang al.”

“Ik praat even met jou, Maas. Wie zijn ze? De paters?”

“De paters? Iedereen toch? Zijn moeder, kleine meisjes in de speeltuin, knikkerende meisjes in de straat. Hij was verdomme nog geen vijf jaar! Het leger wees hem af, psychologen, leraren, boekhouders, ambtenaren, directeuren, broers, vrouwen... Iedereen!”

Hij keek de psycholoog bezwerend aan. “Dat is toch duidelijk?”

De stilte was lang en intens. Maas zat roerloos op zijn stoel en keek naar de grond. Shrimp las zijn notitieboek zonder te lezen.

“Je schetst een beeld waarin Maas voortdurend het slachtoffer is”, sprak hij uiteindelijk. “Van andere mensen, van de maatschappij, van het systeem. Denk je dat je hem daarmee helpt? Zou Maas er niet mee geholpen zijn als hij weerbaarder wordt?”

“Weerbaar!” schamperde Emile. “Iemand die zijn leven lang in de stront is geduwd! Weerbaar!”

“Ja Emile, weerbaar!” verhief Shrimp zijn stem. Hij vergat dat hij een professioneel gesprek voerde, een therapeut was die zijn cliënt moest helpen tot nieuwe inzichten te komen en zijn eigen emoties buiten de spreekkamer moest houden. “Je bent nooit te oud om daaraan te werken.”

Ergens klonk de bel van een telefoontoestel. “Je moet dingen kunnen loslaten, Maas”, kalmeerde hij. “Niet alles wat je is overkomen, meetorsen in je rugzak. Die zak wordt dan heel erg zwaar. Je mag er tien keer naar kijken, het vijf keer in je hand nemen en ronddraaien, maar uiteindelijk moet je een probleem van je áfgooien.”

“Ik heb wel eens het gevoel alsof ik in een film speel.”

“Wat zeg je?”

Maas keek nog altijd naar de grond. Hij zei het terloops, alsof het er niet toe deed.

“Of ik in een film speel. Ik zie mezelf lopen, meestal in de mist, met een dikke prop watten in mijn hoofd. Als ik omlaag kijk zie ik hoe mijn benen zich bewegen. Ze stappen over de stoep, maar ze zijn autonoom. Ik stuur ze niet aan, het lijkt of ik ze volg. Ik wil

in mijn dijbeen knijpen om te voelen of ik leef, maar mijn hoofd vertelt me dat ik door het dijbeen heen zal knijpen, alsof het een luchtspiegeling is.”

“Wie zie je als je in de spiegel kijkt?” informeerde Shrimp. Hij had zich naar Maas gebogen.

“Gewoon. Mezelf”, reageerde hij, niet-begrijpend.

“Geen persoon die je niet herkent?”

“Ik kijk niet zo vaak in de spiegel. Ik word niet blij van wat ik daar zie.”

“Wat zie je dan?”

“Een lelijk, mager, moe, bleek gezicht met dunner wordend haar.”

“En het voelt wel als jezelf?”

“Voelen?”

“Wat je ziet.”

“Ik kijk niet naar een ander, als je dat bedoelt.”

“Hij bedoelt of je mij ziet”, interrumpeerde Emile.

“Dat bedoel ik niet, Emile. Laat Maas even uitpraten.”

“Ik zie mezelf en daar word ik niet blij van.”

Shrimp liet zich terugzakken in zijn fauteuil. Er dwarrelden geluiden van buiten de kamer binnen, verder was het stil.

“Goed, Maas. De tijd is om. Wat wil je: volgende week verder? Of over veertien dagen?”

“Doe maar over veertien dagen.”

“Ga hier maar zitten.” Mr. Preulx wees hem korzelig zijn plaats. “Heb je gedronken? Ik ruik alcohol. Pas daarmee op.” Zelf bleef hij staan en opende zijn runderlederen aktetas. Maas keek opzij naar de blauw-grijze toga van zijn raadsman. “Wat een poppenkast”, dacht hij bij zichzelf en er ontsnapte hem een kleine boer. Aan de andere kant van de kleine rechtszaal zaten De Vries en zijn vrouwelijke advocaat. Ze zag eruit als een drankzuchtige werkster, viel hem op. Ze had haar bul waarschijnlijk gestolen uit de la van het dressoir in haar schoonmaakadres. Zijn eigen advocaat was een afgetrainde veertiger met zorgvuldig getrimd zwart haar. Toch had hij geen vertrouwen in een goede afloop.

Achter De Vries zaten andere belangstellenden, wist hij. Hij hoorde hun besmukte gefluister, maar durfde zijn hoofd niet te draaien. Uiteindelijk won de nieuwsgierigheid het van zijn schroom. Hij zag Taschenmacher en Graetheide-Groen in een samenzweerderig tête-à-tête. Streefkerk was niet aanwezig. “De rat”, dacht hij. IJspeert was er ook niet. Preulx had geopperd hem als getuige op te roepen, maar zijn oude baas had laten weten dat hij helaas niet kon komen. Een opspelende hernia maakte hem het reizen onmogelijk. Bovendien vond hij het ongepast om als vertrokken directeur zijn opvolger voor de voeten te lopen, liet hij weten. Maas had zijn schouders opgehaald. Hij had het notariaat niet leren kennen als een verzameling helden, dus IJspeerts weigering paste in het beeld. Goedbeschouwd had hij voor de lafste beroepsgroep van Nederland gewerkt, constateerde hij toen hij de weigering van IJspeert nog eens overdacht. Van het beeld van rechtschapen heren, voor wie hij zes jaar eerder graag wilde werken, resteerde niets meer.

“Eens kijken”, opende de rechter Leo Wiersma de zitting, “we hebben hier de zaak NBS versus Minderman. NBS vraagt ontslag aan voor Minderman wegens herhaalde insubordinatie. Meester Berkhoven, wilt u een toelichting geven?”

“Graag edelachtbare.” De advocaat van De Vries stond op, raakte verstrikt in een reutelende rochel en begon voor te lezen van een vel papier, waarvoor ze de kleurrijke leesbril opzette die aan een ketting om haar nek hing.

“Zoals uit de door u toegezonden stukken blijkt, heeft Minderman twee officiële waarschuwingen gekregen voor ontoelaatbaar gedrag en op grond van het personeelsreglement is dat reden voor ontslag.”

“Ogenblikje”, onderbrak rechter Wiersma het verhaal van de advocaat, “de eerste waarschuwing was voor belediging van een notaris, een lid van de organisatie en de tweede was insubordinatie. Maar ik kan nergens in de stukken vinden waaruit die bestond.”

“Dat zal ik u vertellen”, vervolgde Berkhoven monotoon. “Pardon.” Ze gaf zich over aan een alarmerende hoestbui,

waarvan de lengte en intensiteit deden vermoeden dat ze een fervent roker was.

“Excuus hiervoor.”

“Gaat u verder.”

Hij keek de kleine grijze rechtszaal rond. De ruimte was niet overdadig chique of imponerend ingericht. Het had de vergaderzaal van een kerkgenootschap kunnen zijn, waar het bestuur bijeenkomt met de vrijwilligers en discussieert over het agendapunt koffieschenken op Paaszaterdag. Of de stervelijke vergaderaccommodatie van een hotelketen in de buitenwijk van een provinciestad, zoals hij vaak voor zijn werk had gezien als hij een afdelingsvergadering of een persconferentie bezocht. De ruimte was grauw. Muren, stoelen en gordijnen waren grijs. Grijs als in een rouwcentrum. Op de plaats waar de kist zou kunnen staan was een verhoging. Daarop was de tafel geplaatst van waarachter de kantonrechter vonnis zou spreken en de griffier hem zou assisteren. Het enige niet-grijze element in de ruimte was het roodwitblauwe Warholportret van Hare Majesteit, de Koningin der Nederlanden, achter de stoel van de rechter.

“...kort na het eerste ernstige incident opnieuw in de fout. De heer Minderman werd aangetroffen bij de koffie-automaat op de eerste verdieping van het pand van het NBS, terwijl hij neerbuijgende opmerkingen maakte over een collega, die op dat moment niet aanwezig was. Volgens het personeelsreglement van het NBS is dat niet te tolereren acollegiaal gedrag. De organisatie kan alleen bestaan wanneer alle medewerkers zich eendrachtig en met begrip voor elkaars problemen bezighouden met de behartiging van de belangen van de organisatie en haar leden. Elkaar daarbij beschimpen en belachelijk maken is schadelijk voor de sfeer in de organisatie en daardoor voor de belangenbehartiging. Na twee overtredingen in korte tijd lijkt ontslag mij dan ook een te betrouwen, maar niet te vermijden maatregel.”

Zonder op te kijken van haar papieren duwde Berkhoven haar prominent gevormde onderrug naar achteren en liet haar volumineuze lijf op een stoel zakken. De Vries boog zich haastig naar

haar toe en fluisterde een onverstaanbare boodschap in haar oor. Ze knikte heftig en startte een nieuwe hoestbui.

“Dank u wel. Meester Preulx?”

“Dank u, edelachtbare.”

Maas’ verdediger liet er geen gras over groeien. “Ik heb in mijn loopbaan als raadsman van werknemers voor wie ontslag is aangevraagd, niet eerder een zo slecht onderbouwde zaak meegemaakt als onderhavige. Als eerste wil ik opmerken dat de zogenoemde vergrijpen van mijn cliënt werkelijk te onbeduidend zijn om over te praten. Daarnaast wil ik wijzen op de conduitestaat van mijn cliënt die geen smetje vertoont tot het moment waarop de heer De Vries zijn voorganger, de heer”

“IJspeert”, fluisterde Maas.

“Gijsbert vervangt als algemeen directeur van de organisatie” vervolgde Preulx aarzelend, “dat roept vragen op.”

Wiersma, die tot dat ogenblik zijn papieren had gerangschikt, keek uitnodigend op. “Welke?”

“Dat roept de vraag op of het aangevraagde ontslag van de heer Minderman niet is ingegeven door persoonlijke motieven.”

Preulx keek triomfantelijk op van zijn papier.

“Zoals?” probeerde Wiersma vaart te maken.

“Persoonlijke antipathieën zijn niet altijd hard te maken”, vervolgde Preulx. “Een verkeerde oogopslag, een slap handje bij de kennismaking of een onhandige opmerking kunnen...”

Maas voelde zich langzamerhand loom worden. De woorden van zijn advocaat werden een dikke pudding, die traag in zijn hoofd ronddraaide. Maar onverwacht stopte de woordenstroom.

“Ik dank u wel”, hoorde hij Wiersma zeggen. “Ik heb begrepen dat u nog getuigen wilt horen?” richtte de rechter zich tot Berkhoven.

“Inderdaad edelachtbare. Ik zou mevrouw Taschenmacher willen vragen een verklaring af te leggen.”

“Mevrouw Taschenmacher”, zuchtte de rechter, alsof hij er weinig fiducia in had.

Saskia klakte op haar pumps naar voren en sliste: “Maas was er goed in om collega’s te belasteren. Zo hoorde ik hem

een paar maanden geleden vertellen dat mevrouw Graetheide-Groen een misser had gemaakt met het versturen van mokken.”

Rechter Wiersma keek haar geamuseerd aan. “Mokken? Wat was daar mis mee?”

“Koffiemokken voor de leden, edelachtbare. Uit het oogpunt van relatiebeheer. Maar ze waren allemaal kapot!” flapte ze er lachend uit. Ze kon het niet helpen.

“Veel gebroken relaties dus”, veronderstelde Wiersma grijnzend. “En de heer Minderman maakte daar opmerkingen over?”

“Hij zei dat de PR-stunt aan diggelen was gevallen en dat mevrouw Graetheide-Groen wel vaker missers maakte. Hij vond het een schande dat er zo veel geld mee was gemoeid. Volgens hem 40.000 euro. Maar het is veel minder. Hooguit 35.000 euro.”

“Dank u wel, mevrouw Taschenmacher. Hebt u daar nog iets aan toe te voegen?”

“Alleen dat er vaak problemen waren met de heer Minderman. Hij schreef steeds stukken in ons tijdschrift die schadelijk waren voor het notariaat.”

“Dank u, mevrouw Taschenmacher. Mevrouw de advocaat, hebt u nog andere getuigen?”

“Jawel edelachtbare, mevrouw Graetheide-Groen.”

“Mevrouw Graetheide-Groen, mag ik u verzoeken?”

Met veel gestommel nam Brenda plaats in de stoel recht voor Wiersma.

“Taschenmacher liegt dat ze barst”, fluisterde Maas achter zijn hand tot Preulx. “Ze kan dat nooit gehoord hebben, want ik was alleen met Streefkerk bij het koffiezetapparaat en het waren zijn woorden.”

“Het meisje in de speeltuin Maas”, zong Emile in zijn oor, “het is weer precies hetzelfde. Meisjes liegen altijd over jou.”

Preulx knikte en legde zijn vinger op zijn mond om Maas tot stilte te manen.

“Ik betreur het dat het zo gelopen is, maar de heer Minderman was geen prettig collega”, begon Graetheide-Groen met Limburgse tongval haar verklaring. “Hij had kritiek op mijn beleid, want hij vond het onzin dat ik werk uitbesteedde aan externe deskun-

digen. Dat ging hem niet aan, want het betrof mijn keuze en ik werd gesteund door het bestuur. Bovendien was hij lui. Hij moest artikelen die ik schreef, aanpassen voor ons tijdschrift. Dat was zijn werk, maar hij schoof het mij in mijn schoenen. Ik vond dat erg oncollegiaal.”

“Dat was het?”

“Dat was het, edelachtbare.”

“Dat was kort maar krachtig. Gaat u maar weer in de zaal zitten.”

“Alle meisjes zijn vals, Maas. Allemaal. Dit was het knikkerende meisje in je straat.”

“Meester Preulx, hebt u behoefte om te reageren?”

“Dank u, edelachtbare. Dat heb ik zeker.”

Maas' advocaat stond op, pakte zijn notitieblok en een pen en richtte zich tot de rechter.

“Edelachtbare”, opende hij, met een vluchtige blik op zijn aantekeningen, “mijn cliënt verbaast zich erover dat hem woorden in de mond worden gelegd, die niet van hem afkomstig zijn, maar van beleidsdirecteur J. Streefkerk, hier niet aanwezig. Het verbaast hem bovendien dat mevrouw Taschenmacher een verklaring aflegt over een gesprek waarbij zij niet aanwezig was. De verklaring van mevrouw Graetheide-Groen lijkt mij niet relevant. In het personeelsdossier van mijn cliënt zijn geen opmerkingen opgenomen over vermeende luiheid of oncollegiaal gedrag. Het lijkt me dan ook vanzelfsprekend dat u beide verklaringen in de juiste context plaatst en uw oordeel baseert op de feiten zoals die te vinden zijn in de door ons aangedragen stukken.”

Preulx ging nog geruime tijd verder en citeerde veelvuldig uit de door hem aangedragen stukken, hetgeen de rechter stoorde. “Ik weet wat er in de stukken staat”, onderbrak hij de advocaat frequent. Na een kwartier was Preulx klaar met zijn pleidooi. Hij dankte de rechter voor zijn geduld en begrip en nam weer plaats naast Maas.

“Dank u wel”, sprak Wiersma onaangedaan. “Ik schors de zitting voor vijftien minuten en ik wil overleg met beide raadslieden.”

“Dat betekent dat de rechter gaat voorstellen om een compromis te sluiten”, legde Preulx haastig uit aan Maas. “Ga je akkoord met een jaar salaris?”

“Een jaar salaris? Nooit!” besliste Emile voordat Maas iets kon zeggen. “Er is ons onrecht aangedaan. Er is gelogen en bedrogen. Drie jaar salaris!”

“Maas, wat vind je?”

“Ik vind een jaar te weinig”, fluisterde Maas. Daar ga ik niet mee akkoord. Het moet meer zijn.”

“Hoeveel meer?”

“Wat Emile zegt.”

“Drie jaar? Dat red ik niet.”

“Emile heeft toch gelijk? Er is mij toch onrecht aangedaan?”

“Maar je staat niet sterk, Maas. Het syndicaat heeft getuigen.”

“Getuigen die liegen. Mooie getuigen!”

“Maar dat kunnen we niet aantonen.”

“Wat bèn jij voor advocaat”, mengde Emile zich in het gesprek. “Je laat de vijand weggkomen met leugens en je bent bereid tot koe-handel!”

“Zo komen we niet verder”, constateerde Preulx geprikkeld. “Maas?”

“Drie jaar of niks. Of ten minste twee jaar”, voegde hij er snel aan toe.

“Twee jaar. Daar ga ik voor”, besloot Preulx en hij knikte Maas bemoedigend toe. De advocaat sloot zijn tas en beende met wapperende toga achter zijn confrère aan.

“Wat een gekloot”, mompelde Maas in zichzelf. “Emile, ik ga koffie halen.”

“We zijn er niet uitgekomen, Maas. De rechter spreekt zo met-
een vonnis.” Preulx bracht het nieuws terloops, alsof hij op weg
naar de rechtbank in een etalage een afgeprijsd huishoudelijk
apparaat had gezien, dat hij na afloop van de zitting zou aan-
schaffen om mevrouw Preulx te verrassen. Mits de zitting niet
zou uitlopen.

“Niet uitgekomen?” reageerde Emile verbijsterd, “wat bèn jij
voor advocaat!? Jij rijdt verdomme in een peperdure Audi. Dat
zijn de centen van je cliënten, maar je bent niet in staat om het
grofste onrecht aan te pakken!”

Preulx deed of hij niets hoorde en wees Maas op de deur van waaruit de rechter zou verschijnen. Het wachten duurde langer dan gebruikelijk.

“Zo, dank u voor uw geduld”, verscheen Wiersma uiteindelijk. “Ik moest een bezoek aan het toilet brengen.” Hij herschikte zijn toga en nam plaats. “Rechters zijn ook mensen, nietwaar?”

Hij monsterde de zaal om zich ervan te vergewissen dat zijn opmerking de waardering ontving waarop hij meende recht te hebben, en vervolgde: “Ik zal u niet langer in spanning laten en u mijn oordeel vertellen. U geef ik straks mijn overwegingen. Of nee, laat ik beginnen met het uitspreken van mijn teleurstelling over het feit dat partijen niet tot elkaar wilden komen. Het verschil leek me niet onoverbrugbaar.”

Hij pauzeerde en keek opnieuw de zaal in, deze keer om zich ervan te verzekeren dat hij de aandacht van alle aanwezigen had.

“Ik ga het verzoek van het NBS om de arbeidsovereenkomst met de heer Minderman te ontbinden, honoreren”, sprak hij articulerend. “Ik ben van mening dat de arbeidsrelatie dermate verstoord is, dat voortzetting ervan uitgesloten is.”

Zijn blik richtte zich op Maas, die betrapt zijn ogen neersloeg.

“Vervolgens gaat het in dit soort gevallen altijd om de afkoop-som die aan de ontslagen medewerker wordt verstrekt. Omdat u samen niet tot overeenstemming kwam, moet ik mij beroepen op jurisprudentie en die is in dit geval overduidelijk. Op basis van de getuigenverklaringen acht ik de heer Minderman medeverantwoordelijk voor zijn ontslag. Hoewel vraagtekens gezet kunnen worden bij de correctheid om relatief kleine vergrijpen te bestraffen met een officiële waarschuwing, is het personeels-handboek van het NBS helder en hebt u, heer Minderman, door ondertekening van uw arbeidscontract ingestemd met de interne regels, zoals die in het huisreglement zijn opgenomen. Waar ik onder normale omstandigheden op basis van wat in de volksmond de kantonrechterformules wordt genoemd, een vergoeding ter grootte van anderhalf jaarsalaris zou kunnen toewijzen, veroordeel ik in dit geval de werkgever, hier vertegenwoordigd door de heer De Vries, tot onmiddellijke betaling aan u van een

vergoeding ter hoogte van negen bruto maandsalarissen. Wat betreft mijn overwegingen...”

“Ratten. Zelfs hier! Ratten!” schreeuwde Emile. Hij was zo kwaad dat hij ruw was opgestaan en zijn stoel had omgegooid.

“Wilt u rustig blijven!” gebod rechter Wiersma hem. “Dit is een ruimte waar rechtgesproken wordt, geen zaal waar boze buurtbewoners vergaderen.”

“Rechtgesproken!?” protesteerde Emile, “Jullie juristen houden elkaar allemaal de hand boven het hoofd!”

“Meneer Minderman, wilt u de zaal verlaten”, gebod de rechter. “U kunt buiten wachten tot ik klaar ben met het uitspreken van mijn vonnis. Uw advocaat voegt zich zo dadelijk bij u.”

Maas had geen zin om te wachten op zijn advocaat. Hij nam zijn woede mee de buitenlucht in. Wandelde langs de Utrechtse Baan, over het Malieveld en door de Jozef Israëlslaan. In het Rosarium aan het Jozef Israëlsplein nam hij plaats op een bank met uitzicht op de beeltenis van de vroegere koningin-regentes Emma. ‘Moeder des vaderlands’, las hij op het monument. ‘Zij die voor ons allen een moeder is geweest, is tot Gods heerlijkheid ingegaan. Haar liefhebbend hart heeft U allen omvat. Zij trachtte steeds een zegen te zijn voor ons allen. Thans, nu we haar moeten missen, zooals wij haar steeds zo gaarne bij ons en om ons zagen, blijft het belangrijkste, zij en haar liefde, ons omringen.’

“Een moeder voor ons allen, Emile”, hoorde Maas. “Haar liefhebbend hart heeft ons allen omvat.”

Hij keek haar verwachtingsvol aan en de oude regentes ving zijn blik, zag hij. Onmiddellijk verstarde ze.

“Ze lijkt op Commerina”, vond Emile, “maar dan zonder bril.”

Maas wees zijn vriend terecht. “Alle moeders lijken op elkaar”, sprak hij. “Ze kijken allemaal kil en hardvochtig. Jonge meisjes lijken vriendelijk, maar ze zijn gevoelloos. Ze oefenen om kille moeders te worden, die op hun beurt kinderen leren haten en onderdrukken.”

Hij plaatste zijn linker elleboog op de bovenzijde van zijn linkerdijsbeen en de buitenkant van zijn linkerhand onder zijn kin. Zo

bleef hij zitten. Als de denker van Rodin keek hij omlaag naar zijn schoen, die een kuil maakte in het aangeharkte grind van het pad.

“Misschien heb je gelijk, Emile”, sprak hij na verloop van tijd in zichzelf, “en moet ik hem terugpakken. Ik weet waar hij woont. Ik haat hem en ik ga zijn leven tot een hel maken. Wat moeders kunnen, kan ik ook. Hij moet eindigen in de Cocytus, het diepste van Dante’s inferno, waar Lucifer, Judas, Kaïn en alle andere verraders voor eeuwig vastzitten in het ijs. Daar hoort hij.”

“Gelijk héb je”, moedigde Emile hem enthousiast aan. “Laat varen alle hoop, gij die hier binnentreedt. We creëren ons eigen Dealey Plaza.”

“Dealey Plaza?”

“Dealey Plaza, Maas. Daar gebeurde het. Niemand zag Oswald staan. Zijn moeder negeerde hem, het leger moest hem niet en geen enkele werkgever was geïnteresseerd in zijn talenten. Zie je de overeenkomst niet, Maas? Zie je het niet? Oswald en jij? Hij was van goede wil, maar nergens welkom. Maar met één schot toonde hij de wereld dat hij bestond.”

“Van goede wil? Hij doodde een willekeurig mens! Een mens die hem geen kwaad had gedaan.”

“De machtigste mens op aarde van dat moment. De vertegenwoordiger van de mensheid, van het systeem dat hem negeerde. Je mag er zijn, je hoort er bij! Dat is je recht.”

“Een dag later was hij zelf dood.”

“Je recht opeisen heeft een prijs, Maas. Maar hij toonde de wereld dat hij bestond. Daar gaat het om. Hij toonde de wereld dat je mensen niet blijvend kunt negeren en vernederen. Ieder mens verdient het om geaccepteerd en gerespecteerd te worden. Als je dat alsmaar achterwege laat, kun je wachten op een uitbarsting. Den Haag heeft ook een Dealey Plaza!”

“’s-Gravenhage dan”, pruttelde Maas na. “Dealey Plaza ’s-Gravenhage. We wonen in het Benoordenhout. Op het zand. Niet op het veen.”

“Dealey Plaza ’s-Gravenhage?” protesteerde Emile. “Dat is net niks. Dat is een slap aftreksel. Wat is ’s-Gravenhage nou? Een saai dorp waar niets gebeurt.”

“Precies”, antwoordde Maas. “Een saai dorp waar het leven zich langs de B-weg afspeelt.”

Het meisje dat over het grindpad naderde, raapte een handvol kiezels van de grond. Ze keek er een ogenblik naar, zette zich af en maakte een halve pirouette. In de draai opende ze haar hand, waardoor het grind in de rondte vloog. Met een droge tik raakte een kleine steen de zijkant van Maas' schoen. Hij keek omlaag. En omhoog. Naar het meisje. “Kun je niet uitkijken, pestkind!” viel hij uit. Geschrokken liet ze haar kin op haar borst zakken, richtte haar blik op de grond en rende huilend langs de bank waar Maas zat, naar haar moeder.